

**Koeien &
Kansen**

Gevolgen van de afbouw van de derogatie voor de melkveehouderij

Verkenning in 'Koeien & Kansen' van de gevolgen en voorziene oplossingen

juli 2024

Rapportnummer 95
WPR nr. 1360

Colofon

Uitgever

Wageningen Livestock Research
Postbus 338, 6700 AH Wageningen
T (0317) 48 39 53
E info@koeienenkansen.nl
www.koeienenkansen.nl

Redactie

Koeien & Kansen

Aansprakelijkheid

Wageningen Livestock Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License.

Bestellen

ISSN 0169-3689
Dit rapport is gratis te downloaden op de website: <https://doi.org/10.18174/661497>

Koeien & Kansen werkt aan een duurzame en toekomstgerichte melkveehouderij.

Koeien & Kansen is een samenwerkingsverband van 16 toekomstgerichte melkveehouders, proefbedrijf De Marke, Wageningen University & Research en adviesdiensten. Met subsidie van de Ministeries van LNV en I&W en in opdracht van het georganiseerde bedrijfsleven toetst, evalueert en verbetert het project de effectiviteit en uitvoerbaarheid van (voorgenomen) diverse wet- en regelgeving onder praktijkomstandigheden en ondersteunt het de Nederlandse melkveehouderijsector bij de implementatie ervan. De resultaten van Koeien & Kansen vindt u op: www.koeienenkansen.nl. Voor vragen kunt u mailen naar: info@koeienenkansen.nl.

Dit onderzoek is uitgevoerd binnen de PPS Meerwaarde Mest en mineralen (TKI-AF-12178) en met subsidie van de Ministeries van LNV en I&W en de brancheorganisatie ZuivelNL.

Gevolgen van de afbouw van de derogatie voor de melkveehouderij

Verkenning in 'Koeien & Kansen' van de gevolgen
en voorziene oplossingen

Koos Verloop, Aart Evers, Ben Verwijs, Gerjan Hilhorst,
Michel de Haan

Wageningen Plant Research
Wageningen Livestock Research

Voorwoord

In deze verkenning hebben we onderzocht wat de gevolgen zijn van de verlaging van de ruimte voor plaatsing van dierlijke mest op melkveebedrijven door de afbouw van de derogatie van de EU Nitraatrichtlijn. We bedanken de deelnemers van Koeien & Kansen en hun bedrijfsadviseurs voor hun bijdrage aan dit onderzoek. In het bijzonder gaat onze dank ook uit naar twee deelnemers van Koeien & Kansen die hun bedrijfsvoering al in 2023 hebben ingesteld op de situatie waarin de derogatie volledig is afgebouwd.

Dit voorlopen en vooruitdenken is leerzaam. Dit draagt bij aan inzicht in de impact van deze beleidswijziging en zet ook aan tot denken over hoe hiermee om te gaan. Dit is ook het doel geweest van deze verkenning. In onderzoek naar verwachtingen en denkbeelden van betrokkenen over gevoelige onderwerpen, kan een vermoeden ontstaan van het geven van 'strategisch antwoorden'. Wij hebben de stellige indruk dat de deelnemers de integriteit hebben opgebracht om hiervan weg te blijven. Dat is een absolute noodzaak voor wie een eerlijk en genuanceerd beeld wil hebben van het reilen en zijlen in de praktijk! Dat deelnemers van Koeien & Kansen zich zo opstellen, verdient waardering.

Koos Verloop

Samenvatting

De derogatie van de EU Nitraatrichtlijn wordt afgebouwd waardoor de plaatsing van dierlijke mest op elk melkveebedrijf met ingang van 2026 beperkt zal zijn tot 170 kg N per ha. Koeien & Kansen heeft onderzocht wat de gevolgen hiervan zijn voor de melkveehouders en hun melkveebedrijven. Dit onderzoek is gebaseerd op een enquête die gehouden is onder Koeien & Kansen deelnemers en hun bedrijfsadviseurs, een Rondetafelgesprek met de bedrijfsadviseurs en op een pilot met twee bedrijven die hun bedrijfsvoering al in 2023 hebben ingesteld op de situatie waarin de derogatie volledig is afgebouwd. Alle deelnemers en bedrijfsadviseurs hebben gereageerd op de enquête. Er werden 23 antwoorden op de specifieke vragen in de enquête verwerkt. Hierbij werd geen onderscheid gemaakt tussen de antwoorden van de deelnemers en hun adviseurs. De vragen in de enquête gingen over: het bedrijfsareaal, de omvang van de veestapel; beweiding; de mestafvoer; de bemestingsstrategie; het teeltplan en graslandmanagement; het bodem- en waterbeheer op het bedrijf; de rantsoensamenstelling; bedrijfseconomie. Het doel van de praktijkpilot op twee bedrijven was om inzicht te krijgen in hoe bedrijven zich ontwikkelen bij het wegvallen van derogatie en in de financiële gevolgen hiervan. Met de gegevens uit deze praktijktoets zijn simulatieberekeningen uitgevoerd met een bedrijfsbegrotingsprogramma zodat resultaten beter te vertalen zijn naar andere bedrijven.

De verkenning levert het volgende op over de gevolgen van de afbouw van de derogatie:

- Het bedrijfsareaal blijft op de meeste bedrijven naar verwachting gelijk en zal slechts toenemen als er grond beschikbaar is. Er wordt gestreefd naar meer grondruil met akkerbouwers, maar de mogelijkheden daartoe zijn regionaal verschillend.
- Bijna de helft van bevroegden voorzien een gelijkblijvende omvang van de veestapel op het bedrijf. Een derde voorziet een afname van de veestapel en 17% voorziet een toename. De diverse verwachtingen zijn te verklaren doordat enerzijds het economisch optimum bij hoge mestafzetkosten bij minder vee kan liggen (minder productieve dieren afvoeren) en anderzijds er een beweging is om meerkosten van mestafvoer op te vangen door meer melkinkomsten.
  - De beweidingduur zal afnemen om mest te verzamelen voor mestafvoer en gewasbemesting. Deze afname zal gedempt worden door stimulering van duurzaamheidsprogramma's zoals die van zuivelafnemers en GLB. Sommigen voorzien dat de beweiding later in het voorjaar zal starten.
  - Ruim 80% van de bevroegden geeft aan op zoek te moeten gaan naar nieuwe afnemers van mest.
  - De meeste bevroegden voorzien een verschuiving in de periode van mestafvoer, deels vanwege de wensen van de afnemende partij. Het afvoermoment wordt beïnvloed door het belang om mest beschikbaar te houden voor bemesting van de eigen gewassen en door het belang om rekening te houden met voorkeuren van de afnemer met het oog op de mestafzetkosten. Voldoende mestopslagcapaciteit op het bedrijf maakt het mogelijk om hierin te optimaliseren. Bijna de helft van de bevroegden voorziet dat de mestopslagcapaciteit zal toenemen.
  - Bijna de helft van de bevroegden ziet mogelijkheden om de mestplaatsing op peil te houden zonder meer areaal te hoeven verwerven, terwijl ook bijna een derde dit niet voor zich ziet. Als mogelijkheden worden genoemd: nog scherper voeren op BEX, inzetten op het verwerken van mest en minder jongvee aanhouden of stoppen met jongvee op het bedrijf.
  - Als mest op het bedrijf verwerkt kan worden (bijvoorbeeld door meststrippen) zodat het hieruit voorkomende concentraat als vloeibare kunstmest in de kunstmestruimte geplaatst kan worden, (RENURE) dan zou driekwart daarop in willen zetten. Iets meer dan 22% weet dit nog niet en laat dit afhangen van de ontwikkeling van de prijs voor mestafzet en van de kosten van de mestverwerking.
  - Er is een brede verwachting dat het bemestingsniveau (kunstmest en dierlijke mest samen) zal afnemen. Bijna een kwart van de bevroegden geeft aan inzet van N-binding te voorzien als middel om het bemestingsniveau op peil te brengen. Meer dan een vijfde van de respondenten noemt beter benutten van nutriënten uit dierlijke mest als oplossing terwijl een nog iets hoger aandeel aangeeft ook meer kunstmestgebruik als noodzakelijk middel te zien. Nog 15% van de bevroegden geven aan een lager bemestingsniveau te willen accepteren, inclusief de daarmee corresponderende gewasopbrengsten.
  - Het aandeel bouwland neemt toe ten koste van (blijvend) grasland. De toename van het aandeel bouwland op het bedrijfsareaal vooral wordt ingevuld met mais, in mindere mate door andere voedergewassen en in een enkel geval door consumptiegewassen. Daarnaast neemt het aandeel van het totale grasland dat wordt gebruikt als kruidenrijk grasland toe.
  - Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen zal naar verwachting toenemen doordat meer mais geteeld wordt ten koste van gras en door toename van droogtegevoeligheid met meer onkruiddruk tot gevolg.
  - Het aandeel mais in het rantsoen neemt toe ten opzichte van gras en het aandeel kuilgras neemt toe ten koste van weidegras. Bijna 60% verwacht dat eiwitrijker krachtvoer nodig is omdat de eiwitopbrengst van gras zal afnemen. 28% verwacht geen wijzigingen in de krachtvoersamenstelling.

- Over praktisch de gehele linie voorzien bevroagen een stijging van de bedrijfskosten door afbouw van de derogatie. Kwantitatieve schattingen variëren van 20 tot 50K euro aan meerkosten voor mestafzet en compenserende kunstmestaankoop. Een adviseur berekent een kostenstijging van 3 euroct/kg melk.

De simulatie op basis van de pilot laat zien dat door het vervallen van de derogatie het inkomen op het zandbedrijf met meer dan 29K euro daalt voor 2023. Op het bedrijf met rivierklei, waar het bouwplan gelijk blijft, daalt het inkomen door vervallen van derogatie in 2023 met ruim 37K euro. Ten opzichte van derogatie zijn de belangrijkste veranderingen:

- Extra kosten voor mestafvoer ruim 19K euro (zand en klei)
- Extra voor aankoop van kunstmest 14K euro (zand) en 18K euro (klei)
- Verlaging van de loonwerkkosten met 5,6K euro (zand) en 3,6K euro (klei).

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Achtergrond.....	1
1.2	Doel, vraagstelling en afbakening.....	1
1.3	De aanpak.....	1
1.4	Leeswijzer	2
2	Opzet van de enquête.....	3
3	Resultaten van de enquête	5
3.1	Gevolgen voor het bedrijfsareaal	5
3.2	Gevolgen voor de omvang van de veestapel.....	7
3.3	Gevolgen voor beweiding.....	8
3.4	Gevolgen voor de mestafvoer	9
3.5	Gevolgen voor de bemestingsstrategie.....	13
3.6	Gevolgen voor het teeltplan en graslandmanagement	15
3.7	Gevolgen voor bodem- en waterbeheer.....	17
3.8	Gevolgen van de afbouw van derogatie voor de rantsoensamenstelling.....	19
3.9	Bedrijfseconomische gevolgen van de afbouw van de derogatie	21
4	Discussie en conclusies enquête.....	23
4.1	Conclusies.....	23
5	Opzet van de praktijkpilot	26
5.1	Resultaten praktijkpilot	26
5.1.1	Bedrijfsopzet met derogatie.....	26
5.2	Bedrijfsvoering zonder derogatie	27
5.2.1	Bedrijf op zandgrond	28
5.2.2	Bedrijf of rivierklei	28
5.3	Financiële resultaten	29
5.4	Discussie.....	30
5.4.1	Rantsoen	30
5.4.2	BES pilot.....	31
5.4.3	Kunstmest.....	31
5.4.4	Drijfmest	31
5.5	Conclusies.....	31
6	Ronde tafel bedrijfsadviseurs.....	32
7	Synthese	33
8	Literatuur	35

1 Inleiding

Dit rapport doet verslag van onderzoek naar de gevolgen van afbouw van de derogatie van de EU Nitraatrichtlijn voor de Nederlandse melkveehouders. Dit onderzoek is uitgevoerd in Koeien & Kansen. Eén van de taken van het project is om voorgenomen beleid, nog voordat dit van kracht wordt, te toetsen in de praktijk. Het onderzoek omvat een enquête onder deelnemers van Koeien & Kansen en hun adviseurs en een praktijkpilot bij twee deelnemers.

1.1 Achtergrond

De derogatie van de EU Nitraatrichtlijn wordt afgebouwd waardoor de plaatsing van dierlijke mest op elk melkveebedrijf met ingang van 2026 beperkt zal zijn tot 170 kg N per ha. Koeien & Kansen heeft opdracht gekregen om de gevolgen hiervan voor melkveebedrijven te verkennen. Daarbij gaat het om directe gevolgen en indirecte gevolgen van de afbouw van de derogatie die samenhangen met de reactie van de ondernemers zelf en hun sociaaleconomische omgeving.

1.2 Doel, vraagstelling en afbakening

Het doel van deze verkenning is om een eerste beeld te krijgen van de directe en indirecte gevolgen van de afbouw van de derogatie van de EU Nitraatrichtlijn voor de melkveehouderij.

De vragen hierbij zijn:

- Wat zijn gevolgen voor mestplaatsing en -afvoer?
- Wat zijn gevolgen voor de bedrijfsvoering en in het bijzonder het management van mest, dier, gewas?
- Wat zijn gevolgen voor bodem en waterbeheer?
- Welke strategieën (kunnen) worden ontwikkeld om in te spelen op de situatie zonder derogatie?
- Wat zijn financiële gevolgen?

De inventarisatie richt zich op het perspectief van de melkveehouder. Dat betekent dat gevolgen voor andere partijen en sectoren dan de melkveehouderij slechts aan de orde komen, voor zover deze effect hebben op melkveebedrijven. Het is te verwachten dat de afbouw van de derogatie ook gevolgen heeft voor natuur en milieu als indirect effect van verandering in bedrijfsmanagement, meststromen en landgebruik. Gevolgen voor milieu en natuur vallen echter buiten de afbakening van deze inventarisatie.

De visies en inzichten van Koeien & Kansen deelnemers en hun adviseurs zo zuiver mogelijk weergegeven. Er is *niet* voor gekozen om deze praktijkdeskundigheid vanuit het onderzoek nader te duiden, door de inzichten van de respondenten te wegen, te beoordelen of te corrigeren. Deze keuze kan betwist worden, omdat hiermee niet expliciet wordt aangegeven, welke gevolgen de afbouw van de derogatie heeft, gezien door de bril van onderzoekers. Vanuit het perspectief van de melkveehouderijbedrijven is deze vraag naar onze mening met de inbreng van de praktijkdeskundigheid goed beantwoord. Ook al zullen de inzichten niet in dezelfde mate van toepassing zijn op verschillende bedrijfstypen.

1.3 De aanpak

Om een antwoord te krijgen op de voornoemde vragen zijn twee acties opgezet en uitgevoerd:

- Enquête:
- Er is een enquête uitgezet onder Koeien & Kansen deelnemers en hun bedrijfsadviseurs. Deze enquête vormde aanleiding voor vervolggesprekken in diverse bijeenkomsten. Het doel hiervan was om inzicht te krijgen in de verwachtingen, de behoeften en de visie op (on)mogelijkheden van de veehouders en adviseurs.
- Praktijkpilot en simulatie:
- Aan twee deelnemende bedrijven is gevraagd om de bedrijfsvoering in te stellen op de situatie waarin de derogatie volledig is afgebouwd. Deze vraag is gesteld aan bedrijven in verschillende regio's met verschillende regionale mestmarkt en op verschillende bodemtypen. Het doel hiervan was om een dieper inzicht te krijgen in hoe bedrijven zich in deze situatie ontwikkelen en in de uiteindelijke financiële gevolgen van het wegvallen van derogatie. De resultaten van deze praktijktoets op de twee bedrijven zijn verwerkt in een simulatie met behulp van het bedrijfsbegrotingsprogramma Dairy Wise (Schils et al., 2007).

Een aanvullend element op deze aanpak is de 'Ronde tafel met bedrijfsadviseurs'. Tijdens deze bijeenkomst werden adviseurs van Koeien & Kansen deelnemers gevraagd te benoemen hoe hun veehouders de kosten die verband houden met verlies van derogatie verlagen of opvangen. De resultaten van deze ronde zijn meegenomen in deze rapportage.

1.4 Leeswijzer

De hoofdstukken 2, 3 en 4 hebben betrekking op de enquête en de hoofdstukken 5 en 6 gaan specifiek in op de praktijkpilot en de daarop gebaseerde simulatie van economische effecten. Hoofdstuk 7 vat de resultaten van een Ronde tafeldiscussie met bedrijfsadviseurs samen. De resultaten van deze onderdelen zijn verwerkt in een synthese in hoofdstuk 8 waarin ook conclusies zijn verwoord.

2 Opzet van de enquête

De vragen die gesteld zijn, zijn ingeleid met de tekst die opgenomen is in Figuur 2.1. Deze inleiding geeft ook aan hoe de vragen zijn gestructureerd naar verschillende onderwerpen. De enquête is opgezet in Google forms en is uitgezet op 11 september 2023.

In een toelichting per mail werd de bedrijfsadviseurs gevraagd de antwoorden op de vragen niet specifiek te richten op het deelnemende Koeien & Kansen bedrijf waarvoor ze als adviseur werkzaam zijn, maar voor de melkveehouderij in hun omgeving.

In de verwerking van de resultaten is geen onderscheid gemaakt tussen antwoorden van adviseurs en die van deelnemende melkveehouders. De respondent kon, als hij dat wilde, anoniem blijven.

The image shows a slide with a teal background. On the left is the 'Koeien & Kansen' logo, which features a stylized cow's head in blue and orange. To the right of the logo, the title 'De gevolgen van de afbouw van de derogatie' is written in white. Below the title, there is a paragraph of white text explaining the survey's purpose. At the bottom, a numbered list of nine topics is provided.

Koeien & Kansen

De gevolgen van de afbouw van de derogatie

De derogatie van de nitraatrichtlijn wordt afgebouwd waardoor de plaatsing van dierlijke mest op elk melkveebedrijf over enkele jaren beperkt zal zijn tot 170 kg N per ha. Koeien & Kansen heeft opdracht gekregen om de gevolgen hiervan te verkennen. We willen graag in beeld krijgen hoe melkveehouders reageren op de afbouw. Hoe gaat het management veranderen? Concreet stellen we vragen over de gevolgen van de afbouw van de derogatie voor:

1. Het bedrijfsareaal
2. De omvang van de veestapel
3. De beweiding
4. De mestafvoer
5. De bemestingsstrategie
6. Het teeltplan en graslandmanagement
7. Bodem- en waterbeheer
8. Rantsoen en voeraankoop
9. Bedrijfseconomie

Figuur 2.1 Inleiding van de enquête die is gehouden onder deelnemers van Koeien & Kansen en hun adviseurs.

Gevolgen van de afbouw van de derogatie voor het bedrijfsareaal

1. Verandert de oppervlakte van het productieland op je bedrijf?

*

- Neemt toe
- Neemt af
- Blijft gelijk
- Weet ik niet

Figuur 2.2 Illustratie van de gestelde meerkeuzevragen.

De vragen werden voornamelijk gesteld in de vorm van meerkeuzevragen (zie ter illustratie Figuur 2.2). Onder elke hoofdonderwerp werd ruimte geboden voor opmerkingen en antwoorden die niet pasten binnen het meerkeuze format (Figuur 2.3).

4. Opmerkingen over gevolgen voor het bedrijfsareaal (niet verplicht):

Enter your answer

Next

Page 1 of 10

Figuur 2.3 Illustratie van de mogelijkheden voor het maken van opmerkingen en antwoorden die niet pasten binnen het meerkeuze format.

3 Resultaten van de enquête

In dit hoofdstuk worden de resultaten weergegeven van de enquête die ingevuld is door 16 Koeien & Kansen bedrijven en door 7 bedrijfsadviseurs. De resultaten zijn ingedeeld naar gevolgen voor:

- het bedrijfsareaal;
- de omvang van de veestapel;
- beweiding;
- de mestafvoer;
- de bemestingsstrategie;
- het teeltplan en graslandmanagement;
- het bodem- en waterbeheer op het bedrijf;
- de rantsoensamenstelling;
- bedrijfseconomische gevolgen

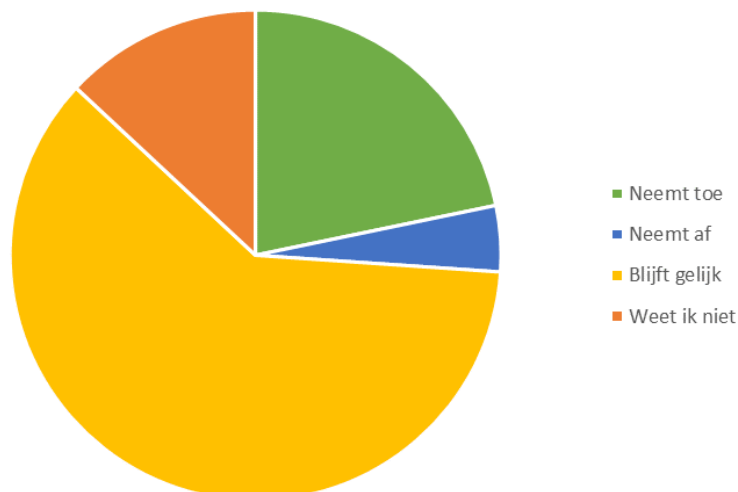
In een grafiek wordt de respons weergegeven per categorie vragen. De antwoorden op de open vragen/toelichting op de meerkeuze vragen zijn waar dat nodig was met het oog op de leesbaarheid geredigeerd en als meerdere toelichtingen met elkaar overeenkwamen of dezelfde strekking hadden, samengevat.

Een deelnemer van Koeien & Kansen met een biologische bedrijfsvoering vraagt geen derogatie aan. De deelnemer heeft in algemene zin gereageerd op de enquête door op te merken dat de afbouw voor zijn bedrijf geen bijzondere uitdagingen met zich meeneemt. Deze respons wordt hier vermeld omdat dit ook een resultaat van de inventarisatie is.

3.1 Gevolgen voor het bedrijfsareaal

Vraag: Verandert de oppervlakte van het productieland op je bedrijf?

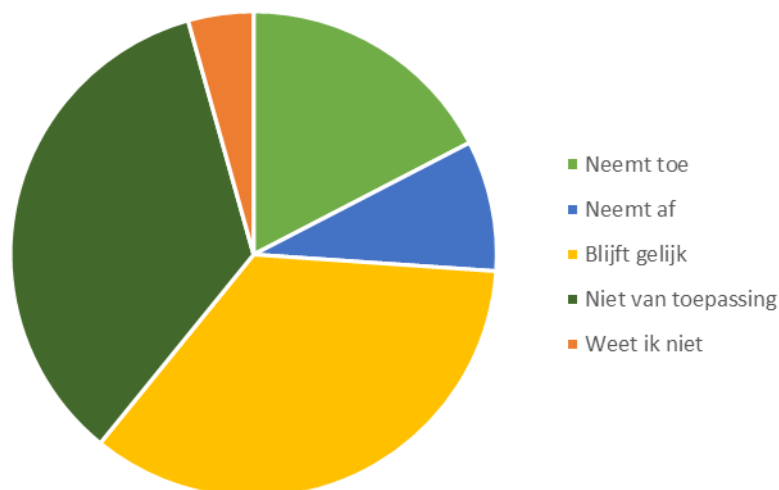
Meer dan de helft van de respondenten voorziet dat de oppervlakte van het productieland op het melkveebedrijf gelijk blijft. Bijna een kwart van de respondenten voorziet een toename. Enkele deelnemers weten het niet of voorzien een afname van het productieland op het bedrijf (Figuur 3.1).

Figuur 3.1 Verdeling van antwoorden op de vraag wat er verandert aan de oppervlakte van het productieland op het melkveebedrijf.

Vraag: Verandert de oppervlakte van het land dat niet productief is en vanwege mestplaatsing is aangetrokken?

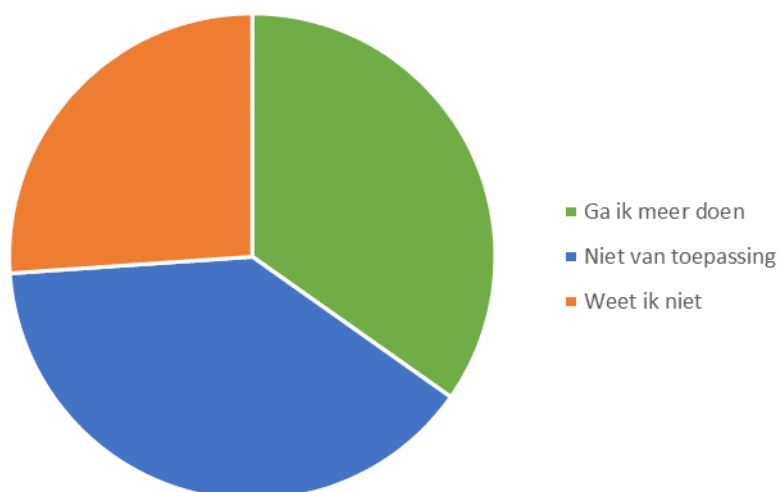
Iets meer dan een derde van de respondenten geeft aan dat de oppervlakte van niet productief land gelijk blijft. Iets meer dan een derde geeft aan dat deze vraag voor hen niet van toepassing is. Zeventien procent van de respondenten geeft aan dat het areaal niet productief land toeneemt, 9% dat het afneemt en 4% weet het niet (Figuur 3.2).

Figuur 3.1 Verdeling van antwoorden op de vraag wat er verandert aan de oppervlakte van niet productief land en vanwege mestplaatsing is aangetrokken bij het melkveebedrijf.

Vraag: Wat gebeurt er met grondruil?

Van alle respondenten geeft 35% aan dat zij meer gaan doen aan grondruil en bij nog eens bijna 40% is deze vraag niet aan de orde. Een kwart van de respondenten weet op het moment van de enquête (nog) niet wat er met de grondruil gaat gebeuren (Figuur 3.3).

Figuur 3.2 Verdeling van antwoorden op de vraag wat er gebeurt met grondruil.

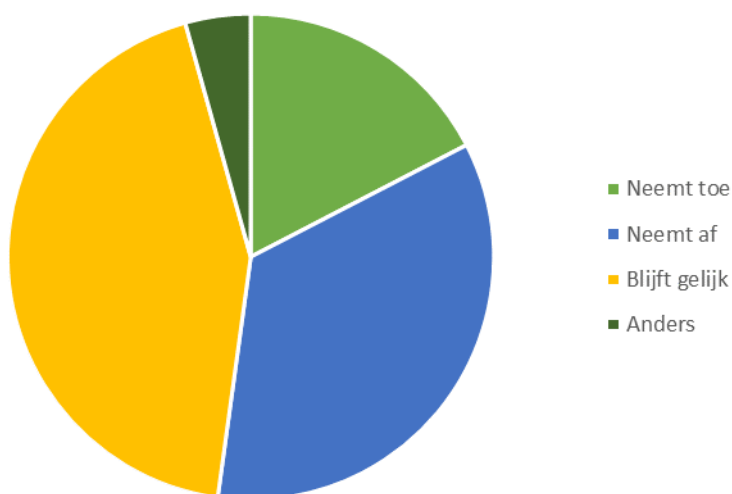
Opmerkingen en aanvullingen over gevolgen voor het bedrijfsareaal

- Herhaaldelijk werd door respondenten opgemerkt dat men wel graag meer grond onder het bedrijf zou willen hebben maar dat grond is niet beschikbaar is omdat andere partijen, zoals akkerbouwers of bloembollentelers, ook grond proberen te verwerven. Daardoor zijn de grondprijzen hoog en is het maar de vraag of grondverwerving economisch haalbaar is.
- Een enkeling ziet mogelijkheden door bijvoorbeeld intensivering van samenwerking met akkerbouwers als deze in de omgeving aanwezig zijn of wijziging van het gebruik van het al beschikbare land.

3.2 Gevolgen voor de omvang van de veestapel

Vraag: Wat verandert er aan het aantal melkkoeien?

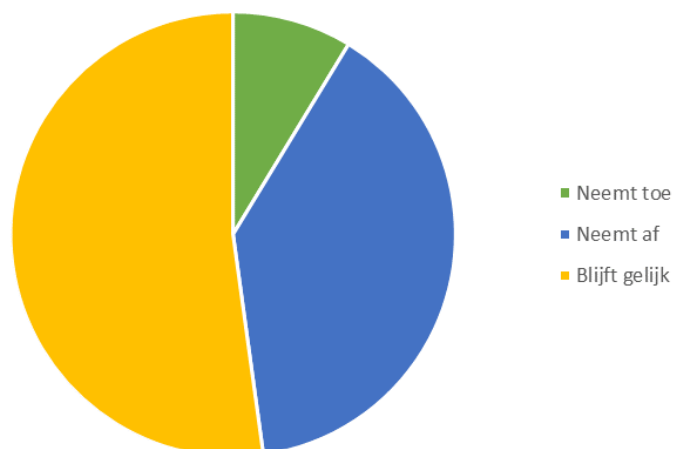
Zeventien procent van de respondenten geeft aan dat het aantal melkkoeien toeneemt. Bij 35% neemt het aantal melkkoeien af en bij 43% blijft het aantal gelijk (Figuur 3.4).

Figuur 3.3 *Verdeling van antwoorden op de vraag wat er verandert aan het aantal melkkoeien.*

Vraag: Wat verandert er aan het aantal stuks jongvee?

Iets meer dan de helft (52%) van de respondenten geeft aan dat het aantal stuks jongvee gelijk blijft, bij 39% neemt het aandeel jongvee af en bij 9% wordt het aantal stuks jongvee juist uitgebreid.

Figuur 3.4 *Verdeling van antwoorden op de vraag wat er verandert aan het aantal stuks jongvee.*

Opmerkingen en aanvullingen over gevolgen voor de omvang van de veestapel

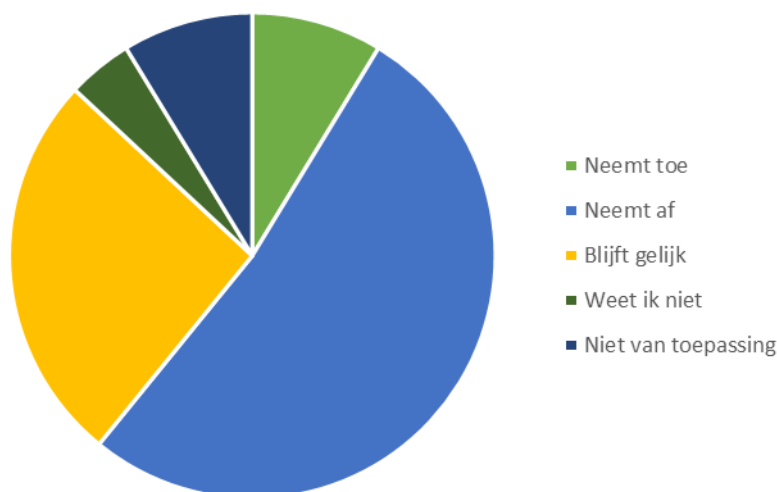
Respondenten geven met betrekking tot de omvang van de veestapel aan dat:

- De kosten voor mestafzet door afbouw van de derogatie zo hoog worden dat er nog kritischer gekeken wordt naar de productie per koe. De gedachte hierbij is dat laagproductieve koeien niet meer rendabel zijn omdat de verhouding tussen productie van melk (inkomsten) en mest (kosten) bij deze dieren ongunstig is. De mestplaatsingsruimte zal daarom vooral benut worden door hoogproductief vee.
- De bedrijfskosten toenemen, wat opgevangen moet worden door hogere melkinkomsten en dat betekent dus dat meer melkvee nodig is op het bedrijf.
- Tegelijk is er terughoudendheid om de veestapel te krimpen omdat dit door diverse ondernemers wordt ervaren als achteruitgang.
- Er zal wel gepoogd worden om waar mogelijk minder jongvee te houden, maar gemiddeld zal het aantal stuks jongvee niet of nauwelijks afnemen omdat er al weinig jongvee op de bedrijven is en er een ondergrens is in het aantal benodigd jongvee.

3.3 Gevolgen voor beweiding

Vraag: Wat verandert aan de beweidingsduur (uur per jaar)?

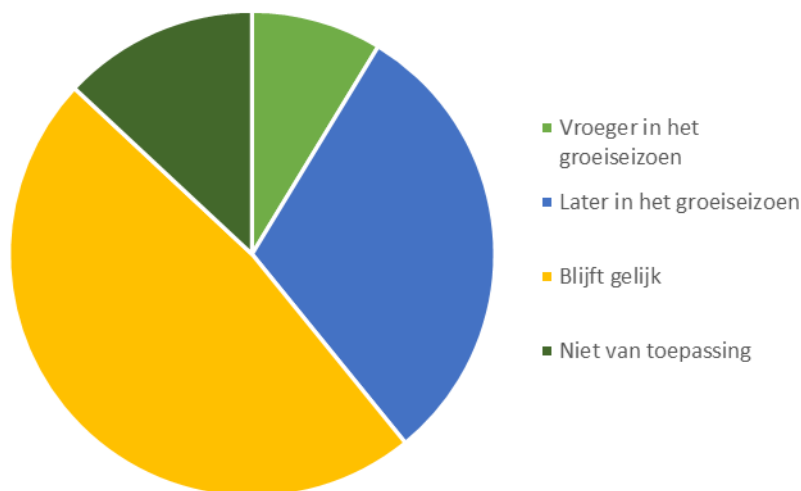
Overwegend voorzien de respondenten een afname van de beweidingsduur per jaar. Twee deelnemers geven echter juist aan dat de beweidingsduur zal toenemen ondanks de invloed van de afbouw van de derogatie; dit schrijven ze toe aan GLB subsidies en beweidingstoelagen. Bij iets meer dan een kwart blijft het aantal weide-uren gelijk. Enkelen beweiden niet en 1 respondent weet nog niet of de beweiding verandert (Figuur 3.6).

Figuur 3.5 Verdeling van antwoorden op de vraag wat er verandert aan de beweidingsduur (uur per jaar).

Vraag: *Verandert de start van de weideperiode?*

Op bijna de helft van de bedrijven verandert niets aan de start van het beweidingseizoen. Bij iets meer dan een kwart van de bedrijven gaat het beweidingseizoen later van start. Enkelen voorzien juist een vroegere te starten met beweiding. De optie “Niet van toepassing” betekent dat er geen beweiding plaatsvindt (Figuur 3.7).

Figuur 3.6 *Verdeling van antwoorden op de vraag of de start van de weideperiode zal veranderen.*

Opmerkingen en aanvullingen over gevolgen voor beweiding

Uit de toelichtingen van de respondenten valt op te maken dat de beweidingduur en de start van de beweidingduur beïnvloed wordt door verschillende belangen met soms een tegengesteld effect:

- Op intensief weidende bedrijven staat de beweiding onder druk door de behoefte om voldoende (drijf)mest te verzamelen. Voldoende drijfmest is nodig voor mestafvoer en bemesting van de gewassen.
- Bij voldoende grote mestopslag zullen veehouders in het najaar eerder stoppen met weiden om voldoende mest te verzamelen voor mestafvoer en bemesting in het voorjaar (mais en eerste snedes gras).
- Een enkeling merkt op dat pas geweid wordt nadat de eerste snede gras bemest en gemaaid is.
- Toeslagen van Zuivelaars en GLB-subsidies werken juist in de richting van meer beweiden en eerder starten met de beweiding.

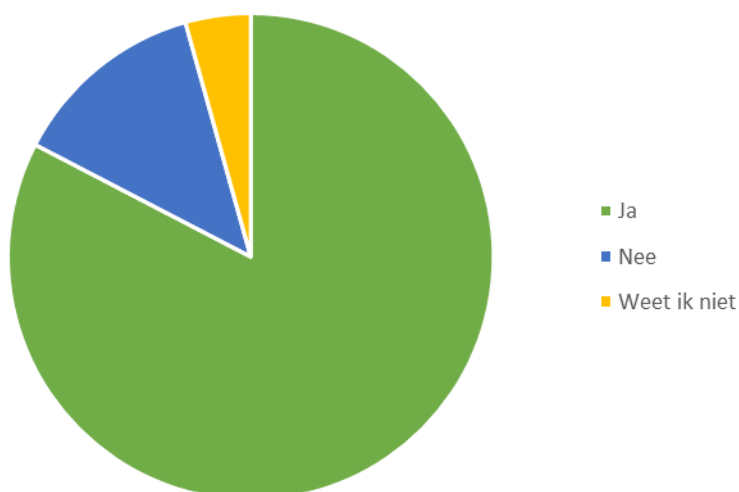
Door deze tegengestelde krachten voorzien sommigen dat de beweiding nauwelijks zal veranderen.

3.4 Gevolgen voor de mestafvoer

Vraag: *Moet je door afbouw van de derogatie op zoek naar nieuwe afnemers van mest?*

Ruim 80% van de respondenten geeft aan dat er door afbouw van de derogatie gezocht moet worden naar nieuwe afnemers van mest. Dertien procent hoeft niet te zoeken naar een andere afnemer (Figuur 3.8).

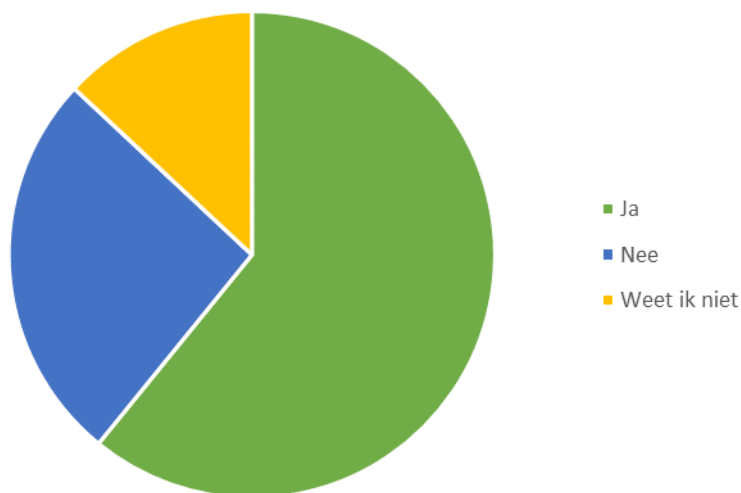

Figuur 3.7 Verdeling van antwoorden op de vraag of de ondernemer door afbouw van de derogatie op zoek moet naar nieuwe afnemers van mest.

Vraag: Veranderen de periodes waarin mest wordt afgevoerd?

De meeste ondernemers voorzien verandering van de periodes van mestafvoer. Voor een kwart van de respondenten is er geen verandering in de periodes waarin de mest wordt afgevoerd en voor enkelen is dit ongewis (Figuur 3.9).

Figuur 3.8 Verdeling van antwoorden op de vraag of de periodes waarin de mest wordt afgevoerd veranderen.

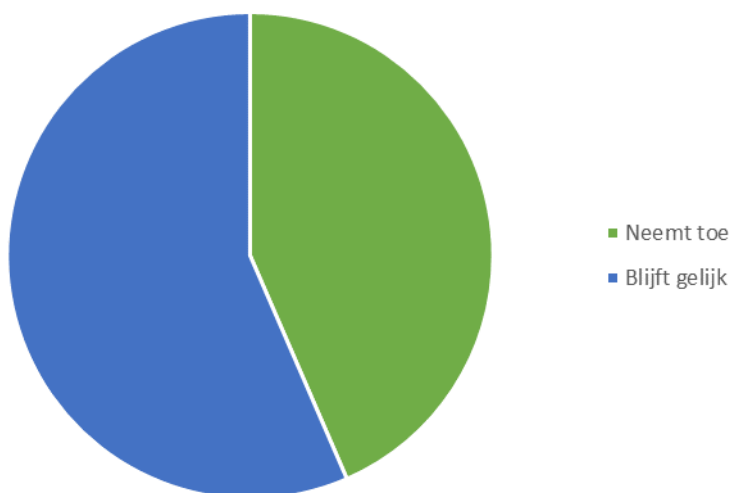
Opmerkingen en aanvullingen over gevolgen voor afvoer van mest

De respondenten maken hierbij de volgende aanvullende en/of verduidelijkende opmerkingen:

- Bij voldoende grote mestopslag zal mestafzet in het voorjaar plaatsvinden. Bij een krappe mestopslag zal mest meer in het najaar afgezet worden met mogelijk hogere afzetkosten.
- Ingespeeld wordt op de wensen van de afnemers; deze wensen hebben invloed op de afzetmarkt en dus de kosten.
- Ingespeeld wordt op de eigen mestbehoefte; deze is op het melkveebedrijf het hoogst in het voorjaar. Dat is nu al zo, maar de neiging om in het voorjaar te bemesten zal groter worden om de mest optimaal te benutten.

Vraag: *Verandert de omvang van de mestopslag op je bedrijf?*

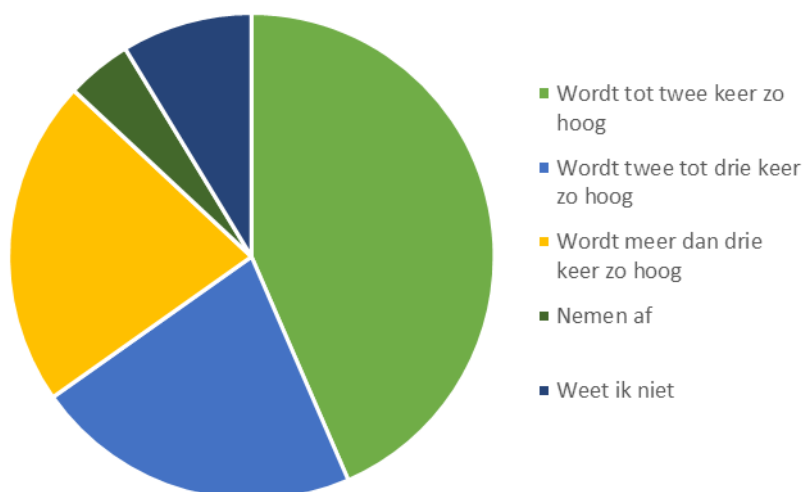
Bij 43% van de respondenten neemt de mestopslag toe door afbouw van de derogatie. Bij het andere deel (57%) blijft de omvang van de mestopslag gelijk.

Figuur 3.9 Verdeling van de antwoorden op de vraag of de omvang van de mestopslag op het bedrijf verandert.

Vraag: *Wat verandert aan de prijs per kuub mestafvoer¹?*

Drieënveertig procent van de respondenten geeft aan dat de prijs voor het afvoeren van een kuub mest twee keer zo hoog wordt. Door 22% wordt aangegeven dat de prijs twee tot drie keer zo hoog wordt en eenzelfde percentage geeft aan dat de prijs meer dan drie keer zo hoog wordt. Een deelnemer geeft aan dat de prijs gaat zakken en twee weten niet wat er met de prijs per kuub gaat gebeuren.

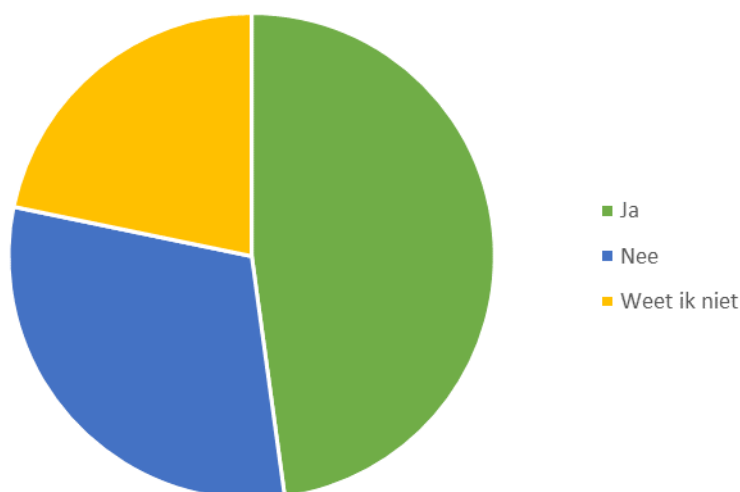

Figuur 3.10 Verdeling van de antwoorden op de vraag wat er verandert aan de prijs per kuub mest bij afbouw van de derogatie.

¹ Het gaat hier om de verandering tov de kosten per kuub mestafvoer (regionaal verschillend en daardoor niet eenduidig aan te geven) op het moment dat de vragen werden gesteld: eind september 2023.

Vraag: "Zie je mogelijkheden, anders dan door areaalvergroting, om de mestplaatsing nog enigszins op peil te houden ondanks de afbouw van de derogatie?"

Bijna de helft van de ondervraagden ziet mogelijkheden om de mestplaatsing zonder areaalvergroting op peil te houden. Bijna eenderde ziet die mogelijkheden niet en minder dan een kwart weet dit niet, Figuur 3.12). De respondenten die mogelijkheden zien om de mestplaatsing op peil te houden noemen als oplossingen: focussen op goede BEX-resultaten (verder verlagen van de excretie), inzetten op het verwerken van mest naar bijvoorbeeld een kunstmestvervanger en het scherp zijn op het aanhouden van jongvee of het stoppen van de opfok van jongvee.

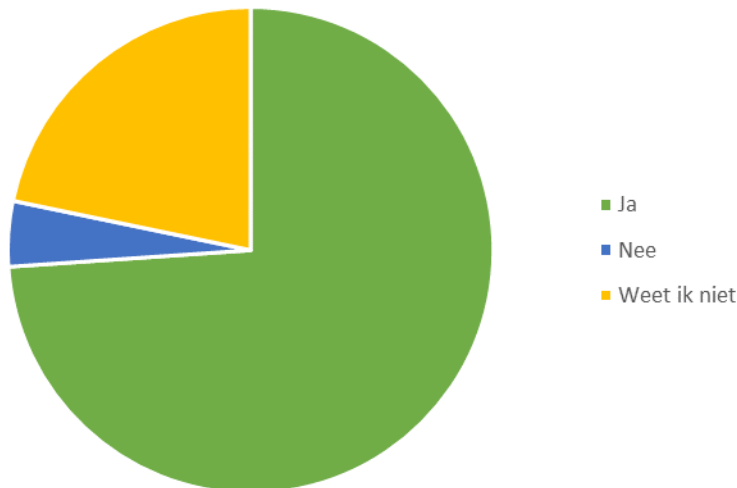

Figuur 3.11 Verdeling van de antwoorden op de vraag of de deelnemer mogelijkheden ziet, anders dan door areaalvergroting, om de mestplaatsing nog enigszins op peil te houden ondanks de afbouw van de derogatie.

Vraag: Als RENURE gemaakt en gebruikt mag worden in de kunstmestruimte ga je daar dan op inzetten²?

Driekwart van de respondenten geeft aan zeker in te gaan zetten op het gebruik van RENURE in de kunstmestruimte. Een respondent geeft aan dit niet te doen en 22% geeft aan nog niet te weten of RENURE ingezet gaat worden (Figuur 3.13).

² RENURE is een afkorting van Recovered Nitrogen from manURE en betreft vormen van mestverwerking waarbij een deel van de stikstof uit dierlijke mest wordt afgescheiden met als product een vloeibare ammoniakale meststof die kenmerken heeft van kunstmest. Hiervoor is veel belangstelling, omdat mogelijk zal worden toegestaan om de stikstof in dit product bij toepassing op het melkveebedrijf als kunstmest N mee te tellen. Zo wordt de stikstof dus 'geplaatst in de kunstmestruimte' van de gebruiksnormen.

Figuur 3.12 Verdeling van de antwoorden op de vraag “Als RENURE gemaakt en gebruikt mag worden in de kunstmestruimte, ga je daar dan op inzetten?”

Opmerkingen en aanvullingen over RENURE

- RENURE zal deels de druk van de mestmarkt wegnemen, en ook kunstmestaanvoer laten dalen.
- Inzet op RENURE als daarmee de eigen geproduceerde mest kan worden gebruikt, maar dit hangt ook af van de kostprijs en de prijs van mestafvoer.
- Gebruiken van RENURE-producten in plaats van kunstmest hangt wel af van toepassing en kosten van de kunstmestvervanger.
- RENURE inzetten gaat alleen werken als hier politiek draagvlak voor komt. Dus eindproducten bewerken en verwerken welke WEL toegestaan gaan worden en NIET meer gezien gaan worden als DIERLIJK eindproduct.

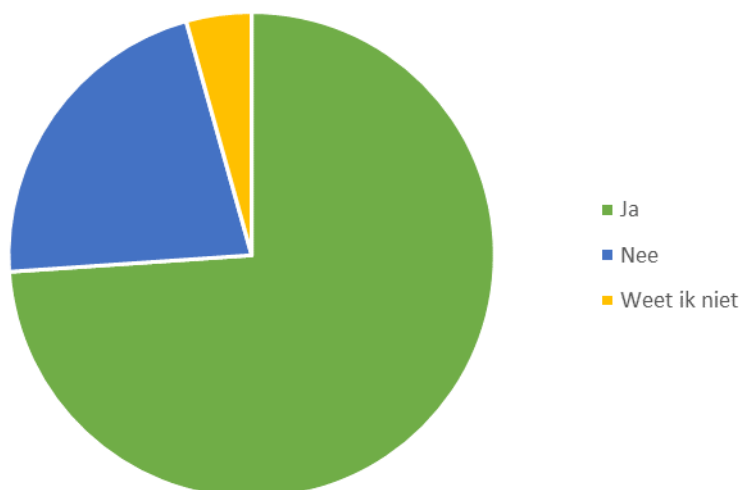
Opmerkingen en aanvullingen over mestafvoer

- Alle mest in melkveehouderij kan niet geplaatst worden als er geen gebruik gemaakt wordt van derogatie. Een groot deel zal verwerkt of geëxporteerd moeten worden.
- Er zal een nieuw evenwicht gevonden moeten worden. Boeren zullen gaan rekenen of de laatste koeien nog wel geld opleveren. Als je voor deze mest moet afzetten (>euro20/ton), P-rechten kopen/leasen en voer moet aankopen.
- Rond mestafvoer ontstaat een regelrechte concurrentieslag met andere veehouders; prijs van afvoer is een punt maar zeker ook of je überhaupt kunt afvoeren.

3.5 Gevolgen voor de bemestingsstrategie

Vraag: Verwacht je dat de afbouw van de derogatie ten koste gaat van het totale bemestingsniveau (drijfmest en kunstmest samen)?

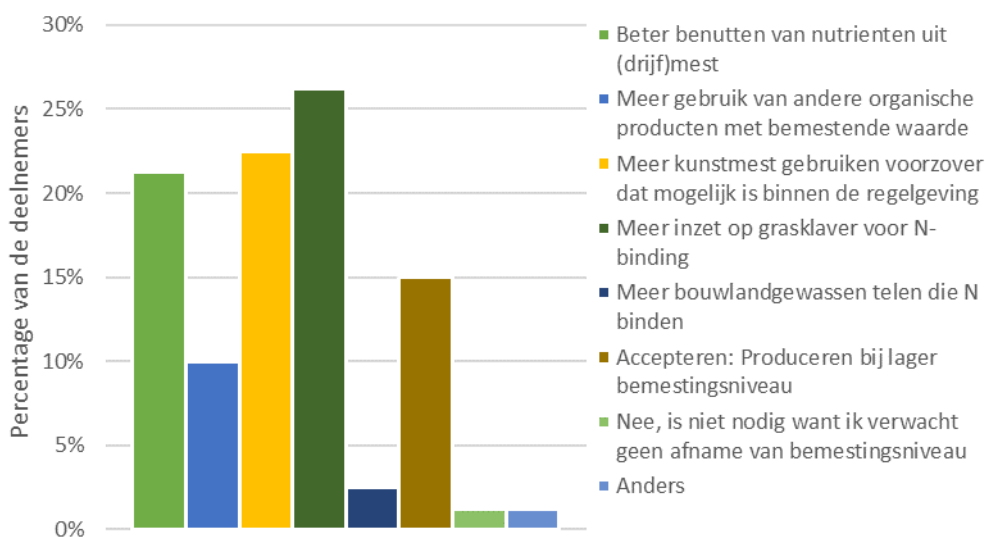
Ruim 70% van de ondervraagden geeft aan dat de afbouw van de derogatie ten koste gaat van het totale bemestingsniveau. Tweeëntwintig procent geeft aan dat het niet ten koste gaat van het totale bemestingsniveau en 4% weet niet of het gevolgen heeft (Figuur 3.14). Dit totale bemestingsniveau betreft de drijfmest en kunstmest samen.

Figuur 3.13 Verdeling van de antwoorden op de vraag of verwacht wordt dat de afbouw van de derogatie ten koste gaat van het totale bemestingsniveau (drijfmest en kunstmest samen).

Vraag: Streef je naar behoud van je bemestingsniveau (drijfmest en kunstmest samen) door een of meer van de volgende strategieën?

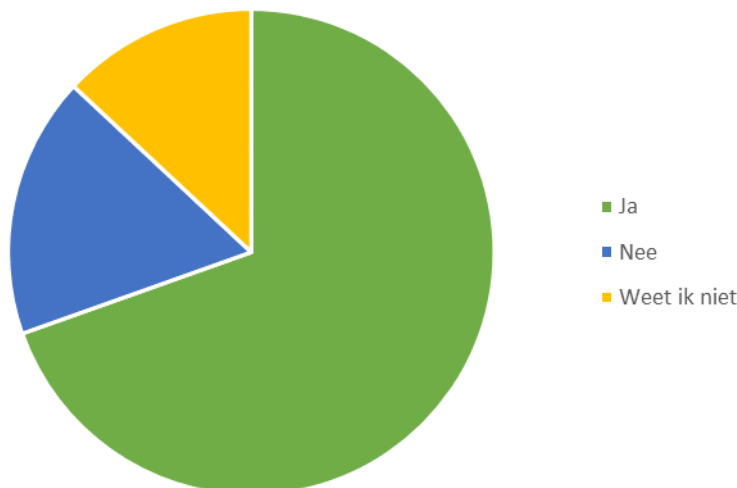
Bij deze vraag konden meerdere opties aangevinkt worden. De respondenten hebben totaal 80 opties aangegeven. Het meest gekozen antwoord was meer inzet op grasklaver voor N-binding, gevolgd door meer kunstmest gebruiken zover dat mogelijk is binnen de regelgeving en beter benutten van nutriënten uit (drijf)mest. Meer gebruik van andere organische producten met bemestende waarde scoorde 10%. Het telen van meer bouwland gewassen die N binden heeft een score van 3%. Maar flink wat respondenten (15%) gaven ook aan te accepteren dat ruwvoerproductie plaats gaat vinden bij een lager bemestingsniveau (Figuur 3.15).

Figuur 3.15 Verdeling van de antwoorden op de vraag welke strategie wordt overwogen om het bemestingsniveau (drijfmest en kunstmest samen) op peil te houden.

Vraag: *Verandert de verdeling van de mest over het jaar?*

Bijna driekwart van de respondenten gaf aan de mest anders over het jaar te gaan verdelen als er minder dierlijke mest uitgereden mag worden. Zeventien procent gaat de verdeling over het jaar niet veranderen en 13% weet het (nog) niet (Figuur 3.16).

Figuur 3.14 *Verdeling van de antwoorden op de vraag “Verandert de verdeling van de mest over het jaar?”*

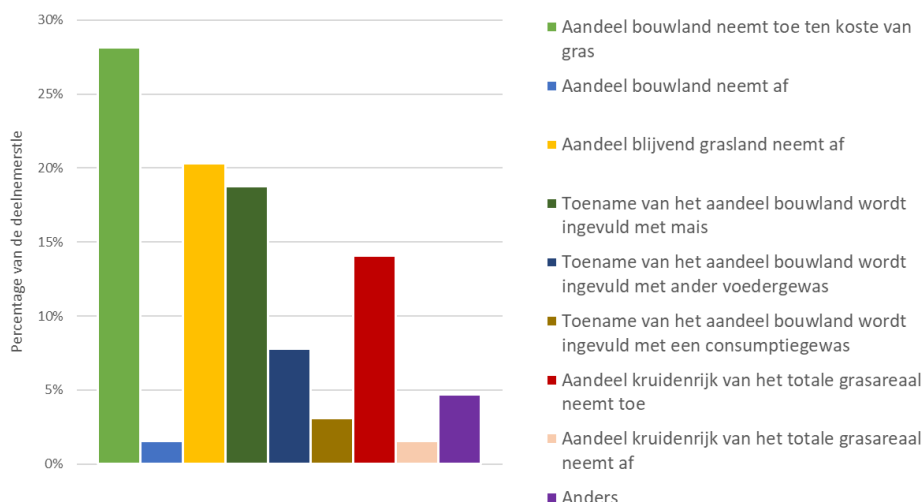
Opmerkingen en aanvullingen over verandering van de verdeling van mest over het jaar

Bij het al dan niet aanpassen van de verdeling van de mest over het jaar zijn, wordt het volgende opgemerkt:

1. De eerste snede wel goed bemesten maar wat minder dan voorgaande jaren om ook in de rest van het seizoen nog een bemesting uit te kunnen voeren.
2. Meer uitrijden in het voorjaar (voor de 1e snede).
3. Niet of nauwelijks nog bemesten na de tweede snede.
4. Zelfde aantal keren bemesten maar dan in kleinere giften per keer.
5. Prioriteit van de verdeling van mest is als volgt: 1 mestafvoeren, 2 voorjaarsbemesting, 3 zomerbemesting
6. Mest scheiden om dikke fractie in het voorjaar te gebruiken en dunne fractie verderop in het seizoen
7. Kunstmest in lagere hoeveelheden verdelen tot en met de 4e snede.

3.6 Gevolgen voor het teeltplan en graslandmanagement

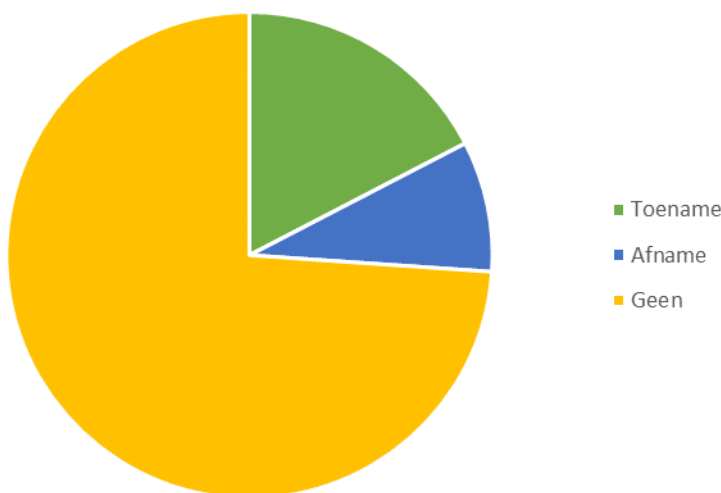
Vraag: Welke van de volgende ontwikkelingen in de bestemming van je bedrijfsareaal vinden plaats door afbouw van de derogatie?

Figuur 3.17 Verdeling van de antwoorden op de vraag “Welke van de volgende ontwikkelingen in de bestemming van je bedrijfsareaal vinden plaats door afbouw van de derogatie?”

Bij deze vraag konden meerder opties ingevuld worden. Door de respondenten werd “Het aandeel bouwland neemt toe ten koste van gras”, “Het aandeel blijvend grasland neemt af” en “De toename van het aandeel bouwland wordt ingevuld met mais” gekozen werd door respectievelijk 28%, 20% en 19% van de respondenten. De optie “Het aandeel kruidenrijk van het totale grasareaal neemt toe” werd door 14% gekozen en de overige opties werden elk door minder dan 10% gekozen.

Vraag: Welke gevolgen heeft de afbouw van de derogatie voor de onkruiddruk in grasland?

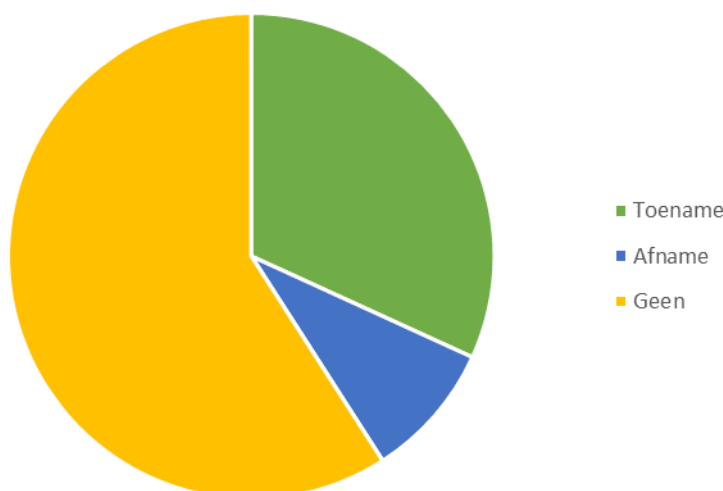

Figuur 3.15 Verdeling van de antwoorden op de vraag wat de gevolgen van de derogatie zijn op de onkruiddruk in grasland.

Driekwart van de respondenten geeft aan dat er geen verandering is in onkruiddruk door afbouw van de derogatie. 17 procent verwacht een toename en 9 procent een afname van de onkruiddruk.

Vraag: Welke gevolgen heeft de afbouw van de derogatie voor bestrijdingsmiddelengebruik op je bedrijf?

De meeste respondenten voorzien geen verandering van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. Een derde verwacht een toename en enkelen voorzien een afname van het gebruik.

Figuur 3.16 Verdeling van de antwoorden op de vraag of de derogatie van invloed is op het gebruik van bestrijdingsmiddelen op het bedrijf.

Opmerkingen en aanvullingen over verandering van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen

Enkele respondenten verwachten een toename van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op grasland door een hogere onkruiddruk. Daarbij wordt de volgende toelichting gegeven:

- Door minder gebruik van dierlijke mest neemt het organische stofgehalte in de bodem af. Dit versterkt droogtestress van het gras en leidt tot minder gewasgroei.
- Er komen minder fosfaat en sporenelementen in de grond waardoor er minder gewasgroei is.

Twee respondenten geven aan dat er geen toename zal zijn van de onkruiddruk op het grasland maar dat het gebruik van bestrijdingsmiddelen wel zal toenemen. Dit wordt als volgt verklaard:

- Op het bedrijf vindt een verschuiving plaats van grasland naar bouwland voor de teelt van maïs. In de maïs wordt meer gespoten dan op het grasland waar nauwelijks gespoten wordt.

Degenen die geen verandering van het gebruik van bestrijdingsmiddelen voorzien, geven aan dat:

Het gebruik van bestrijdingsmiddelen meer gereguleerd zal worden door zuivelaars.

- De onkruiddruk meer afhankelijk is van weersextremen dan van verandering in het bouwplan.
- Men is in een situatie verkeerd dat het bouwplan niet verandert (samenwerking met akkerbouwer of veehouder op veen).

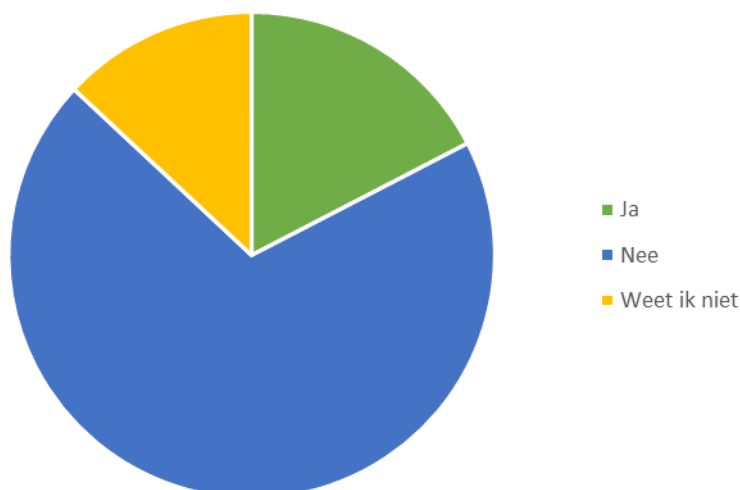
Een respondent die een afname van het gebruik van bestrijdingsmiddelen voorziet, geeft aan dat door de teelt van meer grasklaver, de mogelijkheid tot de inzet van bestrijdingsmiddelen beperkter wordt.

3.7 Gevolgen voor bodem- en waterbeheer

Vraag: Ga je door afbouw van de derogatie iets veranderen aan het bodembeheer, zoals het toepassen van NKG, bodemverbetering of maatregelen om bodemverdichting op te lossen?

Een ruime meerderheid van de respondenten (70%) voorziet geen verandering in het bodembeheer door afbouw van de derogatie. Een zesde van de deelnemers zeggen het bodembeheer te gaan aanpassen en de rest weet het niet.

Figuur 3.17 Verdeling van de antwoorden op de vraag of door afbouw van de derogatie er iets gaat veranderen aan het bodembeheer, zoals het toepassen van NKG, bodemverbetering of maatregelen om bodemverdichting op te lossen.

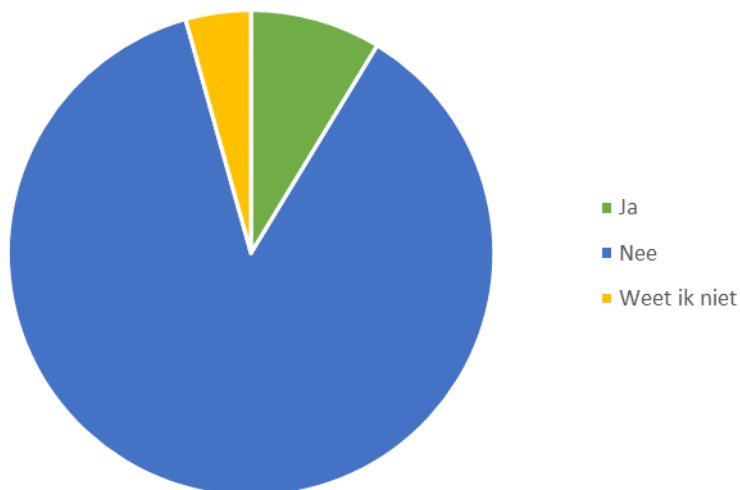
Opmerkingen en aanvullingen over verandering van het bodembeheer

Eén respondent die zegt niets te gaan veranderen, ziet bodembeheer los van afbouw van de derogatie maar vindt dat inzet op goed bodembeheer sowieso noodzakelijk is.

Degenen die aangeven het bodembeheer te gaan veranderen geven hierbij het volgende aan:
 De bodem is de basis dus nog bewuster omgaan met de bodem is een vanzelfsprekendheid. Een verbetering van de grasmat hoeft niet altijd gepaard te gaan met een extreme grondbewerking. Anderzijds zal er bij een afname van areaal blijvend grasland meer bewerkingen plaats gaan vinden. Verwacht dat dit met name op de zandgronden is.
 Bodembeheer zal gericht zijn op bemesting. Door afschaffing van derogatie en minder plaatsingsruimte zal er ook fosfaat en kali worden afgevoerd. Dit moet gecompenseerd worden om de bodem in balans te houden.
 Grondbewerking in combinatie met inzaai kruiden/vlinderbloemig.
 Ik wil me verdiepen in het rijpadensysteem op grasland en ga op zoek naar een loonwerker die hierin mee wil gaan.

Vraag: Ga je door de afbouw van de derogatie iets veranderen in aan het waterbeheer, zoals peilopzet, drainage, hoeveelheid en manier van beregenen?

Van de deelnemers geeft 87% aan niets te gaan veranderen aan het waterbeheer met als reden de afbouw van de derogatie. Twee deelnemers gaan dit wel doen en 1 weet het (nog) niet.

Figuur 3.18 Verdeling van de antwoorden op de vraag of men door afbouw van de derogatie iets gaat veranderen aan het waterbeheer.

Opmerkingen en aanvullingen over verandering van het waterbeheer

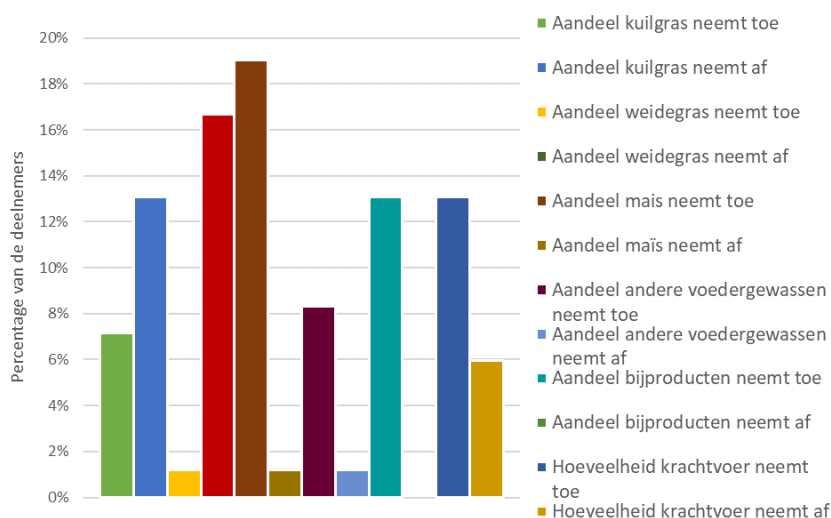
Van degenen die niets aanpassen aan het waterbeheer geven enkelen aan het verband niet te zien tussen waterbeheer en de afbouw van derogatie, maar dat je sowieso met waterbeheer aan de slag moet zijn.

Wie aangeeft, als gevolg van de afbouw van de derogatie, wel iets met het waterbeheer te gaan doen, wijst op vochtbeschikbaarheid voor het gewas. Genoemd worden een verandering aanbrengen zodat voldoende water rondom de velden staat om op maat te kunnen beregenen en onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om te gaan beregenen.

3.8 Gevolgen van de afbouw van derogatie voor de rantsoensamenstelling

Vraag: welke ontwikkelingen vinden plaats in het rantsoen van het melkvee door afbouw van de derogatie?

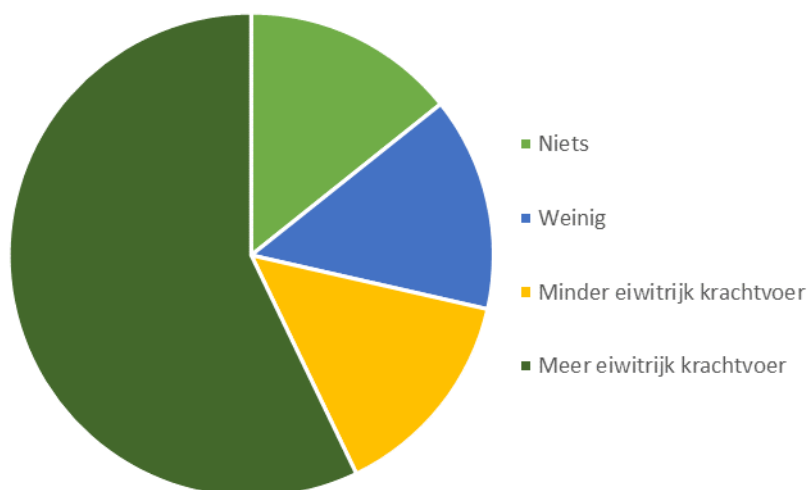
Totaal zijn er 84 opties aangevinkt door de 23 respondenten. Het hoogste percentage is voor "Aandeel weidegras neemt af" (17%) en "Aandeel maïs neemt toe" (19%). Het "Aandeel kuilgras neemt af", "Aandeel bijproducten neemt toe" en "Hoeveelheid krachtvoer neemt toe" scoren alle drie 13%. De andere optie scoren allemaal onder de 10%. Geen enkele deelnemer heeft de optie "Aandeel bijproducten neemt af" aangevinkt.

Figuur 3.19 Verdeling van de antwoorden op de vraag of het rantsoen voor het melkvee zal veranderen als gevolg van de afbouw van de derogatie.

Vraag: *Wat verandert aan de krachtvoersamenstelling?*

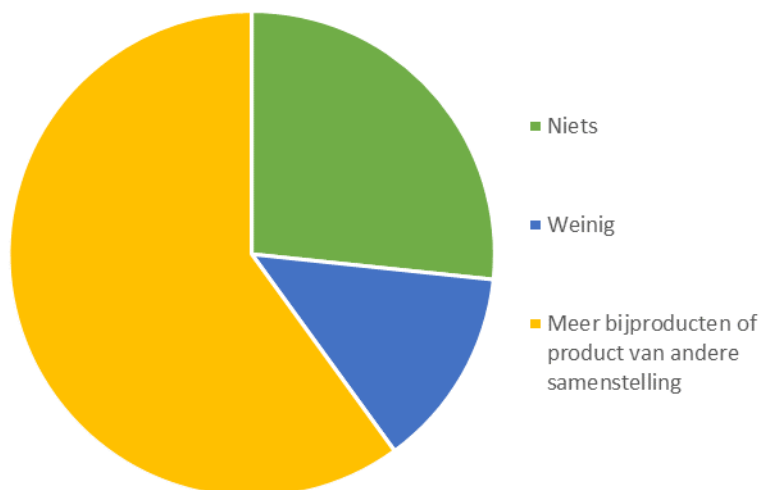
Van de respondenten geeft de meerderheid (57%) aan dat er eiwitrijker krachtvoer nodig is omdat het eiwit in het gras zal verminderen en 14% voorziet daarentegen juist een lager RE gehalte in het krachtvoer. Meer dan een kwart van de respondenten (28%) voorziet geen of weinig verandering in de krachtvoersamenstelling (Figuur 3.23).

Figuur 3.20 Verdeling van de antwoorden op de vraag “Wat verandert aan de krachtvoersamenstelling”.

Vraag: *Wat verandert aan de keuze van de bijproducten?*

De meerderheid van de respondenten geven aan dat meer bijproducten of producten van een andere samenstelling gebruikt gaan worden. Iets meer dan een derde van de respondenten geeft aan dat er niets of weinig verandert aan de keuze van bijproducten (Figuur 3.24).

Figuur 3.21 Verdeling van de antwoorden op de vraag wat er verandert aan de keuze van de bijproducten.

Opmerkingen en aanvullingen over verandering van het rantsoen

Vijftien van de 23 respondenten hebben aanvullende opmerkingen geplaatst. De opmerkingen zijn als volgt samen te vatten:

- Veranderingen zullen regio gebonden zijn en afhankelijk van de veranderingen in het grasaandeel in het ruwvoer en de ruwvoer kwaliteit.

Toelichting over toename van RE en P gehalten:

- Er zal minder gras gevoerd worden en de kwaliteit van het gras zal afnemen. Dit wordt gecompenseerd door aankoop bijproducten. Het aandeel aangekocht kan iets toenemen.
- Meer P in voer (bemesten via de bek).

Toelichting over toename van RE en P gehalten:

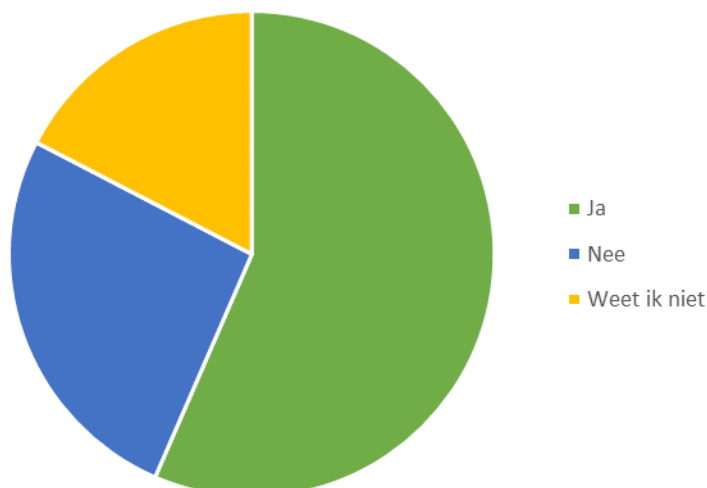
- Er moet nog scherper gevoerd worden om BEX voordeel te krijgen. Voer wordt dus afgestemd op N en P en er worden meer eiwitarme en energierijke producten gevoerd.

Specifieke producten:

- Meer bierbostel
- Meer pulp

Vraag: Verwacht je dat je door afbouw van de derogatie meer gras en/of maïs moet aankopen?

Van de deelnemers verwacht 57% zeker gras en/of maïs te moeten aankopen. Ruim een kwart van de deelnemers verwacht niet te moeten aankopen en 17% weet het (nog) niet (Figuur 3.25)

Figuur 3.22 Verdeling van de antwoorden op de vraag of verwacht wordt dat door afbouw van de derogatie meer gras en/of maïs aangekocht moet worden.

3.9 Bedrijfseconomische gevolgen van de afbouw van de derogatie

Vraag: Wat verandert aan de totale bedrijfskosten?

Of de bedrijfskosten zullen toenemen wordt door alle respondenten met “Ja” beantwoordt. Geen van de deelnemers denkt daar anders over of weet het niet.

Vraag: Zijn er ook financiële voordelen te verwachten door de afbouw van de derogatie?

Van de respondenten zegt (87%) zegt geen enkel financieel voordeel te verwachten door afbouw van de derogatie. Twee respondenten voorzien wel een financieel voordeel dat samenhangt met de afbouw van de derogatie en 1 deelnemer weet dat niet.

Opmerkingen en aanvullingen over de bedrijfseconomische gevolgen van de afbouw van de derogatie

Veel opmerkingen over de bedrijfseconomische gevolgen van de afbouw van de derogatie hebben betrekking op kosten van mestafzet en kunstmestaankoop.

De opmerkingen zijn als volgt samen te vatten:

- Mestafzetkosten nemen toe (15-20K euro per jaar). Mogelijk meer kosten voor kunstmest/andere meststoffen en meer eiwitaankoop.
- Op lange termijn is voor een gemiddeld bedrijf 40-50K euro aan meerkosten te verwachten voor mestafvoer en aankoop kunstmest.
- Kost ons minimaal 30.000 Euro

Diverse opmerkingen hebben betrekking op effecten op bedrijfsniveau:

- De afbouw van de derogatie gaat gemiddeld meer dan 3 euroct/kg melk kosten. De kostprijs van een kg melk gaat daardoor direct omhoog. Het is de vraag wie (de meeste) ruimte in de kostprijs heeft om die kostenstijging het hoofd te kunnen bieden.
- Naar verwachting zal een afname in dieraantallen gerealiseerd gaan worden. Als er bijvoorbeeld 30 euro per kuub mest betaald moet worden voor mestafzet dan ben je al 900 euro per koe kwijt. Daarbij komen krachtvoerkosten, bewerkingskosten en vaste lasten. Met een melkprijs van 40 eurocent kan het melken niet meer uit.
- Op een bedrijf met 1.000.000 kg melk bij 20.000 kg/ha nemen de kosten ongeveer toe met 50K euro.
- Als mestafzetkosten niet opgelost worden veroorzaakt dit een enorme druk op het bedrijfsresultaat met een groot aantal gedwongens stoppers tot gevolg.
- Er is meer krachtvoer nodig en dat geeft meer kosten.

4 Discussie en conclusies enquête

De gehouden enquête die is opgezet onder Koeien & Kansen deelnemers en hun bedrijfsadviseurs levert een beeld op over de gevolgen van de afbouw van de derogatie. Bij interpretatie is het goed om rekening te houden met het volgende:

1. De antwoorden van veehouders en hun bedrijfsadviseurs zijn bij interpretatie bij elkaar gehouden. Adviseurs is gevraagd te antwoorden met het melkveebedrijf voor ogen dat ze in hun werkgebied normaliter aantreffen. De Koeien & Kansen deelnemers is gevraagd te antwoorden tegen de achtergrond van hun eigen bedrijf. Deze aanpak staat in de weg dat de resultaten al te absoluut geïnterpreteerd moeten worden. Conclusies over het percentage van de bevroagden die een bepaalde visie hebben, kunnen niet zomaar toegepast worden op de melkveehouderij in brede zin.
2. Dit voorbehoud geldt ook omdat het aantal respondenten (23). De respons was maximaal met uitzondering van een veehouder (zie hieronder punt 5). Maar tegen de achtergrond van de hele melkveehouderij is de respons zo gering dat dit onderzoek niet als representatief mag worden beschouwd voor de hele melkveehouderij. In het algemeen profileren Koeien & Kansen zich als voorlopers of voorbeeldbedrijven. Zo kan het resultaat van deze enquête ook het best opgevat worden.
3. We zien binnen deze groep bevroagden al dat antwoorden sterk afhankelijk zijn van de regionale context van bedrijven. Wil men een algemener beeld hebben dan zullen regio's en bedrijfstypes evenwichtiger vertegenwoordigd moeten worden.
4. Bij interpretatie is het goed om de peildatum van deze enquête goed mee te wegen. Toen deze enquête werd gehouden, was het beleid voor Nutriënt Verontreinigde gebieden (NV gebieden) nog niet bekend en was nog niet duidelijk dat het najaar, de winter en het voorjaar uitzonderlijk nat zou zijn, met als gevolgen dat bemesting moest worden uitgesteld; dat had ook gevolgen voor de noodzaak, de kosten en de mogelijkheden voor mestafzet.
5. Het is van belang om ook de respons van de biologisch melkveehouder die afgegeven werd in algemene bewoordingen (en niet in beantwoording van de specifieke vragen in de uitvraag) mee te wegen in de inventarisatie. De respons kwam er op neer dat afbouw van de derogatie voor dit bedrijf geen probleem vormt.
6. Tenslotte zij opgemerkt dat de toelichtingen veel meerwaarde hadden ten opzichte van de meerkeuzevragen. Toch is niet elk antwoord opgenomen omdat veel antwoorden min of meer dezelfde strekking hadden, met iets andere bewoording. De diversiteit van antwoorden is wat teruggebracht door de hoofdpunten in de antwoorden waar mogelijk wat naar voren te halen en hiermee ook andere formuleringen met dezelfde strekking te representeren.

4.1 Conclusies

De enquête over de gevolgen van de afbouw van de derogatie onder Koeien & Kansen deelnemers en hun bedrijfsadviseurs levert het volgende beeld op van de verwachte effecten:

Het bedrijfsareaal

- De meesten verwachten geen toename van het bedrijfsareaal. Ongeveer een kwart voorziet wel een toename. Voor sommigen is dit nog onzeker. Opgemerkt dat men wel graag meer grond onder het bedrijf zou willen hebben maar dat grond vaak niet beschikbaar is.
- Een deel van de veehouders voorziet een toename van land dat verworven wordt vanwege mestplaatsing en grondruil. Ook hier geldt dat dit niet voor elk bedrijf van toepassing is, afhankelijk van de regio waar het bedrijf zich bevindt.

De omvang van de veestapel

- Bijna de helft van bevroagden voorzien een gelijkblijvende omvang van de veestapel op het bedrijf. Een derde voorziet een afname van de veestapel. Maar ook een wezenlijk deel (17%) voorziet een toename. Deze verschillende antwoorden zijn te verklaren door enerzijds de neiging om kritisch te kijken naar de meeropbrengst voor het bedrijf van de 'laatste koeien', waarbij vooral de minder productieve dieren de aandacht zullen krijgen en anderzijds de gevoelde noodzaak om meerkosten (van mestafvoer) op te vangen door meer melkinkomsten.
- Ten aanzien van het jongvee voorzien de meesten een gelijk niveau, maar duidt ook bijna 40% op een afname. Hierbij wordt er wel gewezen dat de jongveestapel niet tot elk laag niveau beperkt kan worden, zonder dat de vervangingsbehoefte van melkvee in gevaar gebracht wordt.

Beweiding

- De helft van de bevroagden voorzien dat de beweidingduur zal afnemen om voldoende mest te kunnen verzamelen om: 1) af te voeren en 2) gewassen te kunnen bemesten. Er zijn er ook die

verwachten dat de verlaging van de beweidingduur uit zal blijven of dat er zelfs een toename zal zijn onder invloed van onder andere zuivelafnemers en GLB.

- Ook het beeld over de start van de beweiding loopt uiteen. De helft gaat uit van een onveranderde situatie. Ruim een kwart voorziet dat de beweiding later start vanwege de beschikbaarheid van drijfmest en de dynamiek van bemesting en mestafvoer.

Mestafvoer

- Ruim 80% van de bevroegden geeft aan op zoek te moeten gaan naar nieuwe afnemers van mest.
- De meeste bevroegden voorzien een verschuiving in de periode van mestafvoer. Uit de toelichting blijkt dat de verschuiving deels samenhangt met de wensen van de afnemende partij. Verder blijkt dat mestafzet in het najaar als riskant wordt beschouwd omdat hiervoor bij voldoende mestopslag niet voor gekozen wordt.
- Bijna de helft van de bevroegden gaat ervan uit dat de mestopslagcapaciteit zal toenemen en bij iets meer dan de helft blijft deze toename uit.
- Uit de toelichtingen blijkt dat de periode in het jaar waarin mest wordt afgevoerd gestuurd wordt door de beschikbaarheid van mest, het belang van bemesting van de eigen gewassen en de wens van de afnemer voor de periode waarin mest wordt geleverd (en daarmee dus de ontwikkeling van de mestmarkt in het jaar). In dit spanningsveld ontstaat mogelijkheid om te optimaliseren bij voldoende opslagcapaciteit.
- De verwachtingen van de ontwikkeling van de afvoerkosten per kuub mest liep eind september 2023 sterk uiteen van twee keer zo hoog (als in september 2023) tot meer dan drie keer zo hoog.
- Bijna de helft van de bevroegden ziet mogelijkheden om de mestplaatsing op peil te houden zonder meer areaal te hoeven verwerven, terwijl ook bijna eenderde dit niet voor zich ziet. Als mogelijkheden worden genoemd: nog scherper voeren op BEX, inzetten op het verwerken van mest en minder jongvee aanhouden of stoppen met jongvee op het bedrijf.
- Als RENURE gemaakt mag worden en de hieruit voortkomende RENURE-meststof in de kunstmestruimte geplaatst zou mogen worden, zou driekwart daarop in willen zetten. Iets meer dan 22% weet dit nog niet en laat dit afhangen van de ontwikkeling van de prijs voor mestafzet en van de kosten van het toepassen van RENURE.

De bemestingsstrategie

- Er is een brede verwachting dat de afbouw van derogatie ten koste gaat van het bemestingsniveau (kunstmest en dierlijke mest samen). Bijna een kwart van de bevroegden geeft aan inzet van N-binding te voorzien als middel om het bemestingsniveau op peil te brengen. Meer dan een vijfde van de respondenten noemt beter benutten van nutriënten uit dierlijke mest als oplossing terwijl een nog iets hoger aandeel aangeeft ook meer kunstmestgebruik als noodzakelijk middel te zien. Nog 15% van de bevroegden geven aan een lager bemestingsniveau te willen accepteren, inclusief de daarmee corresponderende gewasopbrengsten.
- Bijna driekwart van de bevroegden wil mest anders over het jaar gaan verdelen. De verandering gaat meer kanten op: zowel grotere voorjaarsgiften en minder in de latere snedes gras als meer geleidelijk verdelen over alle snedes.

Het teeltplan en graslandmanagement en het bodem- en waterbeheer

- De enquête levert het beeld op het aandeel bouwland toeneemt ten koste van (blijvend) grasland en dat de toename van het aandeel bouwland op het bedrijfsareaal vooral wordt ingevuld met mais, in mindere mate door andere voedergewassen en in een enkel geval door consumptiegewassen. Daarnaast neemt het aandeel van het totale grasland dat wordt gebruikt als kruidenrijk grasland toe.
- Driekwart van de bevroegden voorziet geen effect van de afbouw van de derogatie op de onkruiddruk. Niettemin verwacht een derde dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen zal toenemen. Hierbij wordt gewezen op meer droogtestress in gras door een lager organisch stofgehalte en dus een lager vocht bergend vermogen in de bodem. Ook wordt genoemd een hoger maisaandeel op het areaal met een hogere behoefte aan gewasbeschermingsmiddelen.
- De overgrote meerderheid verbindt de afbouw van de derogatie niet aan bodem – en waterbeheer.

De rantsoensamenstelling

- De enquête levert het beeld op het aandeel van mais in het rantsoen toeneemt ten koste van gras en dat het aandeel kuilgras toeneemt of gelijk blijft ten koste van weidegras.
- Iets meer dan 10% van de bevrageden voorzien voor hun bedrijf dat de hoeveelheid aangekocht krachtvoer en de hoeveelheid aangekochte bijproducten toeneemt.
- Bijna 60% van de bevrageden verwacht dat eiwitrijker krachtvoer nodig is omdat de eiwitopbrengst van gras zal afnemen. 28% verwacht geen wijzigingen in de krachtvoersamenstelling.

Bedrijfseconomische gevolgen

- Over praktisch de gehele linie voorzien bevrageden een flinke stijging van de bedrijfskosten door afbouw van de derogatie. Het overgrote deel voorziet ook nergens in het bedrijf of de bedrijfsvoering een financieel voordeel. Bij de toelichting worden bedragen genoemd variërend van 20 tot 50K euro aan meerkosten voor mestafzet en compenserende kunstmestaankoop. Een adviseur berekent een kostenstijging van 3 euroct/kg melk.

5 Opzet van de praktijkpilot

Om de effecten van afschaffen van derogatie op mestafzet, bemesting en inkomen zichtbaar te maken, hebben twee pilotbedrijven (één op zandgrond en één op rivierklei hun bedrijfsvoering ingesteld op de situatie waarin geen derogatie beschikbaar is. Met behulp van de resultaten van deze twee bedrijven zijn de effecten gesimuleerd met het begrotingsprogramma Dairy Wise (Van Alem & Van Scheppingen, 1993; Schils et al., 2007).

Met behulp van Kringloopwijzergegevens uit 2022 zijn van beide bedrijven de kenmerken van de bedrijfsopzet in het begrotingsprogramma ingevoerd. Daarna is de situatie van 2022 vertaald naar het bouwplan van 2023 met en zonder derogatie. In dit rapport worden de effecten op het bedrijfsresultaat weergegeven als verschil tussen de situatie van 2023 met derogatie en de situatie in 2023 zonder derogatie.

Bij de simulatie zijn de volgende vertrekpunten gekozen:

- Er is bij de bepaling van de verschillen gerekend met de generieke gebruiksnormen van het jaar 2023.
- Voor de berekeningen is gebruik gemaakt van de structuurkenmerken van de twee pilotbedrijven evenals de tarieven voor mestafzet en aankoop van kunstmest die de bedrijven moeten betalen. Ook zijn de uitruilmogelijkheden van akkerbouwgrond meegenomen evenals de mogelijkheden en onmogelijkheden van teeltaanpassingen op de specifieke bedrijven.
- Beide bedrijven hebben wel te maken met specifieke bedrijfsomstandigheden zoals de aanwezigheid van grond in een grondwaterwingebied, Bedrijfseigen Stikstofnormen (BES) en mestafzet waarbij fosfaat beperkend is. Voor de berekeningen in deze studie zijn deze specifieke omstandigheden niet meegenomen maar heeft een vertaling plaatsgevonden naar veel voorkomende bedrijfssituaties waarbij stikstof in de uitgangssituatie beperkend is voor mestafvoer en er geen grond aanwezig is in een waterwingebied. Ook is gerekend met generieke gebruiksnormen voor dierlijke mest bij toepassen van derogatie (dus geen BES). De mogelijke effecten van een aantal specifieke bedrijfsomstandigheden die niet in de berekeningen zijn meegenomen, worden in de discussieparagraaf van dit hoofdstuk nader beschreven.
- Om een vertaling naar een bredere praktijk te kunnen maken, is ervan uitgegaan dat extra mestafvoer geheel wordt gecompenseerd door aankoop van stikstof- kali- en fosfaatkunstmest en dat beide bedrijven mest moeten afvoeren op basis van stikstof en geen gebruik kunnen maken van BES, maar ook geen beperkingen ondervinden van grond in waterwingebied. Ook zijn geen effecten van beperking van gebruiksnormen binnen NV-gebieden ingerekend.

5.1 Resultaten praktijkpilot

In dit hoofdstuk kijken we welke gevolgen het afschaffen van derogatie heeft voor de pilotbedrijven op zandgrond en rivierklei. Na afschaffen van derogatie mogen de bedrijven nog 170 kg N per ha uit dierlijke mest plaatsen.

5.1.1 Bedrijfsopzet met derogatie

In Tabel 1 is de bedrijfsopzet van de twee pilotbedrijven zonder derogatie in 2023 weergegeven. Ook zijn enkele uitgangspunten vermeld die van invloed zijn op de kosten van mestafvoer en bemesting.

Tabel 1 Bedrijfsopzet en uitgangspunten pilotbedrijven op zandgrond en rivierklei in 2023 zonder derogatie.

2023	Bedrijf op zandgrond	Bedrijf op rivierklei
Aantal koeien (stuks)	140	115
Melk per koe (kg)	9400	8300
Intensiteit (kg melk/ha)	17.500	18.000
Oppervlakte grond excl. bufferstroken (ha)	74,71	52,75
w.v. grasland (ha)	54,6	42,53
w.v. maïs in eigen beheer (ha)	6,54	9,01
w.v. maïs in GDI akkerbouwer (ha)	6,72	0
w.v. veldbonen (ha)	6,85	0
w.v. voederbieten (ha)	0	1,21
Aandeel bouwland eigen GDI (%)	20	19
Mestplaatsing dierlijke mest (kg N/ha)	240	240
Mestafzet (ton)	579	482
Prijs mestafzet (€ per ton)	16,50	18,00
Prijs N kunstmest (€ per kg N)	1,48	1,48
Prijs P2O5 kunstmest (€ per kg P2O5)	1,50	1,50
Prijs K2O kunstmest (€ per kg K2O)	2,27	2,27
Prijs mest uitrijden (€ per ton)	3,50	3,30

Tabel 1 laat zien dat het pilotbedrijf op zandgrond een bedrijf is met 140 melkkoeien op bijna 75 ha grond. Met een gemiddelde melkproductie van 9400 kg melk per koe komt de intensiteit van de bedrijfsvoering uit op ongeveer 17.500 kg melk per ha. Het bedrijf teelt naast grasland zelf ruim 6,5 ha maïs en bijna 7 ha veldbonen. Om te voorkomen dat het bedrijf meer dan 20% bouwland heeft en daardoor niet in aanmerking komt voor derogatie wordt nog ruim 6,7 ha maïs geteeld op grond die de akkerbouwer bij de Gecombineerde opgave opgeeft. Wanneer stikstof op dit melkveebedrijf beperkend is voor mestplaatsing moet bijna 580 ton mest afgezet worden. De prijs voor mestafzet voor dit bedrijf is 16,50 euro per ton afgevoerde mest. De mest die op het bedrijf achterblijft, wordt in loonwerk uitgereden voor 3,50 euro per ton mest. In de tabel zijn ook de kunstmestprijzen weergegeven die het bedrijf heeft opgegeven.

Het pilotbedrijf op rivierklei heeft 115 koeien die gemiddeld 8300 kg melk per koe produceren. Het bedrijf heeft bijna 53 ha grond zodat de productie-intensiteit uitkomt op ongeveer 18.000 kg melk per ha. Naast bijna 43 ha grasland teelt het bedrijf ruim 9 ha maïs en ruim 1 ha voederbieten. Het aandeel bouwland komt uit op ruim 19% zodat aan de voorwaarde voor derogatie wordt voldaan. Bij een plaatsingsruimte van 240 kg N/ha komt de mestafzet op basis van stikstof uit op ruim 480 ton mest op dit bedrijf. De kosten voor mestafvoer zijn 18,00 euro per ton drijfmest. De kunstmestprijs voor stikstof, kali en fosfaat is gelijk aan die van het pilotbedrijf op zandgrond.

5.2 Bedrijfsvoering zonder derogatie

In deze paragraaf kijken we naar de verandering van de bedrijfsopzet en gevolgen voor mestafzet wanneer de pilotbedrijven geen derogatie toepassen en vergelijken we de uitkomsten met de situatie met derogatie.

5.2.1 *Bedrijf op zandgrond***Tabel 2** *Bedrijfsopzet en resultaten bemesting en mestafzet van pilotbedrijf op zandgrond in 2023 met en zonder derogatie.*

2023	Bedrijf op zandgrond	
	Met derogatie	Zonder derogatie
Aantal koeien (stuks)	140	140
Melk per koe (kg)	9400	9400
Intensiteit (kg melk/ha)	17.500	17.500
Oppervlakte grond excl. bufferstroken (ha)	74,71	74,71
w.v. grasland (ha)	54,6	47,77
w.v. maïs in eigen beheer (ha)	6,54	20,09
w.v. maïs in GDI akkerbouwer (ha)	6,72	0
w.v. veldbonen (ha)	6,85	6,85
w.v. voederbieten (ha)	0	0
Aandeel bouwland eigen GDI (%)	20	36
Mestplaatsing dierlijke mest (kg N/ha)	240	170
Mestafzet (ton)	579	1751
Aankoop N kunstmest (kg N/ha)	87	94
Aankoop K ₂ O kunstmest (kg K ₂ O/ha)	20	105
Aankoop P ₂ O ₅ kunstmest (kg P ₂ O ₅ /ha)	0	19

Tabel 2 laat zien dat het zandbedrijf in 2023 bij geen derogatie het bouwplan aanpast naar meer bouwland. Het bedrijf vervangt hierbij grasland door maïsland, zodat het aandeel bouwland 36% is bij geen derogatie, in plaats van 20% bij derogatie. Omdat de plaatsingsruimte op dit bedrijf 70 kg N/ha lager is bij geen derogatie (gaat van 240 naar 170 kg N/ha) moet deze ondernemer ongeveer 1170 m³ meer mest afvoeren in deze situatie. Door meer drijfmest af te voeren kan minder stikstof uit dierlijke mest toegediend worden op het bedrijf. Om dat te compenseren moet meer stikstofkunstmest worden aangekocht. De aankoop van stikstofkunstmest op bedrijfsniveau stijgt met 7 kg N/ha. Deze stijging is beperkt omdat er bij geen derogatie meer maïs en minder gras wordt geteeld. Grasland heeft een hogere stikstofbehoefte dan maïsland. Ook wordt 85 kg K₂O/ha meer kalikunstmest aangevoerd om de extra afvoer van kalikunstmest via drijfmest te compenseren en de gewassen naar hun kalibehoefte te kunnen bemesten. Tenslotte voert dit bedrijf ook nog 19 kg P₂O₅ per ha met kunstmest aan om de fosfaatbehoefte te dekken (zonder derogatie is aanvoer van fosfaatkunstmest toegestaan).

5.2.2 *Bedrijf of rivierklei*

Tabel 3 geeft de veranderingen van de bedrijfsvoering aan van het bedrijf op rivierklei wanneer dit bedrijf geen derogatie meer toepast.

Tabel 3 Bedrijfsopzet en resultaten bemesting en mestafzet van pilotbedrijf op rivierklei in 2023 met en zonder derogatie.

2023	Bedrijf op rivierklei	
	Met derogatie	Zonder derogatie
Aantal koeien (stuks)	115	115
Melk per koe (kg)	8300	8300
Intensiteit (kg melk/ha)	18.000	18.000
Oppervlakte grond excl. bufferstroken (ha)	52,75	52,75
w.v. grasland (ha)	42,53	42,53
w.v. maïs in eigen beheer (ha)	9,01	9,01
w.v. maïs in GDI akkerbouwer (ha)	0	0
w.v. veldbonen (ha)	0	0
w.v. voederbieten (ha)	1,21	1,21
Aandeel bouwland eigen GDI (%)	19	19
Mestplaatsing dierlijke mest (kg N/ha)	240	170
Mestafzet (ton)	482	1555
Aankoop N kunstmest (kg N/ha)	186	212
Aankoop K ₂ O kunstmest (kg K ₂ O/ha)	138	251
Aankoop P ₂ O ₅ kunstmest (kg P ₂ O ₅ /ha)	0	58

Tabel 3 laat zien dat het pilotbedrijf op rivierklei het bouwplan niet verandert in 2023 wanneer het geen gebruik meer maakt van derogatie. Op dit bedrijf neemt de hoeveelheid mestafvoer toe met ongeveer 1080 m³ door het vervallen van derogatie. De plaatsingsruimte voor dierlijke mest is 70 kg N/ha lager dan bij toepassen van derogatie in 2023. Om te compenseren voor de lagere toediening van stikstof, kali en fosfaat met dierlijke mest wordt meer stikstof, kalium en fosfaat uit kunstmest aangevoerd. De toename van de aanvoer van stikstof, kali en fosfaatkunstmest in de situatie zonder derogatie ten opzichte van met derogatie is op kleigrond respectievelijk 26 kg N/ha, 113 kg K₂O/ha en 58 kg P₂O₅/ha hoger. Dit is relatief meer dan op het zandbedrijf, omdat het bedrijf op rivierklei het bouwplan niet verandert en de behoefte aan deze meststoffen op grasland hoger ligt dan op bouwland.

5.3 Financiële resultaten

In Tabel 4 zijn de economische gevolgen van het vervallen van derogatie voor de pilotbedrijven in 2023 weergegeven.

Tabel 4 Economische gevolgen van het vervallen van de derogatie op pilotbedrijven op zandgrond en rivierklei in 2023.

2023	Bedrijf op zandgrond	Bedrijf op rivierklei
Opbrengsten (A)	+1.200	-1.100
w.v. verkoop voer	+2.700	+0
w.v. graslandsubsidie	-1.500	-1.100
Toegerekende kosten (B)	+17.000	+17.800
w.v. voerkosten	+500	-200
w.v. veekosten	+0	+0
w.v. kunstmestkosten	+14.200	+18.000
w.v. gewaskosten	+2.300	+0
Niet toegerekende kosten (C)	+13.400	+18.400
w.v. loonwerk	-5.600	-3.600
w.v. extra kosten kunstmest strooien	+400	+2.700
w.v. werktuigen en installaties (brandstof)	-700	+0
w.v. mestafvoer	+19.300	+19.300
Totaal inkomen (A-B-C)	-29.200	-37.300

Tabel 4 laat zien dat door het vervallen van de derogatie het inkomen op het zandbedrijf met meer dan 29K euro daalt. De belangrijkste veranderingen in de kosten en opbrengsten die in 2023 optreden zijn:

- Door geen derogatie toe te passen, kan er meer maïs geteeld worden, wat leidt tot een extra voeropbrengst van 2700,- euro ten opzichte van de situatie met derogatie.
- De Subsidie Behoud grasland (1500 euro) (RVO, 2023), vervalt door het niet aanvragen van derogatie
- Bedrijf 1 moet meer mest afvoeren, aangezien dit bedrijf minder plaatsingsruimte heeft zonder derogatie. De kosten voor mestafvoer zijn ruim 19K euro hoger wanneer derogatie vervalt.
- Door extra afvoer van mest en mineralen zal meer kunstmest aangekocht moeten worden om de bemesting op peil te houden (14.200,- euro). Op dit bedrijf neemt vooral de aankoop van fosfaat- en kalikunstmest toe. Door meer maïs te telen (lagere N-behoefte) blijft de aankoop van stikstofkunstmest ongeveer gelijk ondanks meer stikstof uit drijfmest afvoeren.
- De gewaskosten zijn hoger, omdat bij geen derogatie meer maïs wordt geteeld. Dat betekent meer kosten voor extra zaaizaad en gewasbescherming.
- De loonwerkkosten zijn bij geen derogatie per saldo 5600 euro lager. Dit komt door minder kosten voor mest uitrijden en minder kosten voor voederwinning grasland. De kosten voor maïs telen en oogsten zijn daarentegen wel hoger.

Op het bedrijf met rivierklei, waar het bouwplan gelijk blijft, daalt het inkomen door vervallen van derogatie in 2023 met ruim 37K euro. Net als op het zandbedrijf heeft het bedrijf op rivierklei ook te maken met hogere kosten voor mestafvoer en kunstmest. Ook dit bedrijf laat een besparing van loonwerkkosten zien omdat er minder mest uitgereden wordt. Toch leidt het niet aanpassen van het bouwplan tot een groter inkomensverschil dan op het zandbedrijf. Dit komt doordat het bedrijf op rivierklei niet profiteert van een hogere gewas- en VEM-opbrengst door meer maïs telen. Daarnaast moet op het bedrijf met rivierklei wel meer kunstmest aangevoerd worden bij een hogere mestafvoer. De behoefte aan stikstof, kali en fosfaat van grasland verandert immers niet, waardoor de kosten van kunstmest hoger liggen dan op het zandbedrijf.

5.4 Discussie

5.4.1 Rantsoen

Op het zandbedrijf kwam in de studie naar voren dat in het eerste jaar na het wijzigen van het bouwplan (2023) nog geen extra maïs kan worden gevoerd, omdat deze maïs pas in het najaar kan worden geoogst en grotendeels het jaar erop kan worden gevoerd. Wanneer wel meer maïs kan worden gevoerd, neemt het inkomensverschil op dit bedrijf met ruim 7K euro af ten opzichte van het resultaat in Tabel 4. Het voeren

van meer mais zorgt voor een lagere stikstofexcretie, wat kan leiden tot minder afvoer van drijfmest (280 m³ minder bij maïsrijker rantsoen) en minder aankoop van kali- en fosfaatkunstmest. Als meer mais wordt geteeld kunnen de krachtvoerkosten veranderen, maar de effecten lijken beperkt; er wordt wel minder krachtvoer gevoerd bij meer mais maar wel eiwitrijker en daarmee duurder krachtvoer.

Bij deze berekeningen is er vanuit gegaan dat de bedrijven in alle gevallen mest moeten afvoeren op basis van stikstof. Is fosfaat bepalend voor de mestafvoer bij derogatie, bijvoorbeeld vanwege een fosforrijk rantsoen, dan worden de inkomenseffecten kleiner. Want als de fosfaatplaatsingsruimte al helemaal vol is gemaakt bij derogatie, dan kan de volledige stikstofruimte niet benut worden. En moet er meer mest worden afgevoerd.

5.4.2 BES pilot

Een aantal Koeien en Kansen-bedrijven nam in 2023 deel aan de BES pilot, ze mochten bij derogatie dus meer dierlijke mest gebruiken, maar moesten dan wel extra kunstmest inleveren. Wanneer dit BES-uitgangspunt wordt gehanteerd, dan is de inkomensdaling bij vervallen van de derogatie nog hoger dan weergegeven in Tabel 4. Bij de BES pilot mogen deelnemers meer mest op het eigen bedrijf houden dan bij de reguliere derogatie. In deze berekening zijn de BES voordelen buiten beschouwing gelaten.

5.4.3 Kunstmest

In de simulatieberekening van Tabel 4 is de extra afvoer van mineralen met drijfmest bij geen derogatie volledig gecompenseerd met kunstmest. Dit brengt veel extra (kunstmest)kosten met zich mee, aangezien kunstmest in 2023 erg duur was. Om die reden kiezen boeren er soms voor om fosfaat- en kalikunstmest achterwege te laten. Op korte termijn vallen de gevolgen hiervan wel mee en kan de inkomensdaling door vervallen van derogatie fors beperkt worden. Maar op langere termijn kan geen fosfaat- en kalikunstmest strooien leiden tot te lage kali- en fosfaattoestanden van de bodem en derving van de gewasopbrengst. Hoe groot deze gevolgen zijn, is vooraf lastig in te schatten.

5.4.4 Drijfmest

In deze studie is gerekend met actuele prijzen van drijfmest die de bewuste boeren in 2023 betaalden. Het is de vraag of deze op langere termijn stand houden. Wanneer alle veehouders meer mest moeten gaan afvoeren omdat de derogatie verdwijnt, kan de prijs voor af te voeren mest fors oplopen en kan het negatieve inkomenseffect van geen derogatie groter zijn dan in Tabel 4 is weergegeven.

5.5 Conclusies

- Bij geen derogatie stijgen de kosten mestafvoer en kunstmest aanvoer. Omdat minder eigen mest hoeft worden aangewend dalen de kosten voor mestaanwending.
- Meer maïs in het bouwplan bij geen derogatie levert voordelen op: o.a. meer voer, minder kunstmest en lagere excretie bij maïsrijker rantsoen. Het rantsoenvoordeel treedt echter pas op in het jaar nadat het bouwplan wordt gewijzigd omdat de geogste maïs voor een groot deel pas in het jaar erop kan worden gevoerd.
- Als bouwplan gelijk blijft dan is het negatieve effect van vervallen derogatie groter door meer mestafvoer en hogere kunstmestkosten om afvoer mineralen te compenseren. Dit komt omdat grasland een hogere behoefte aan meststoffen heeft dan maïsland.
- Bij toepassen BES is de inkomensdaling groter bij vervallen van derogatie omdat bij toepassen van BES en derogatie in veel gevallen meer mest op het eigen bedrijf kan worden geplaatst dan bij derogatie zonder BES.
- Wanneer de extra mestafvoer niet wordt gecompenseerd door aanvoer van kunstmest dan zal dit op korte termijn waarschijnlijk geen grote gevolgen hebben voor de gewasopbrengst en dit de kosten voor vervallen derogatie kunnen drukken. Bij langduriger onderbemesting zal de bemestingstoestand van de grond verslechteren en kan het opbrengend vermogen van de grond afnemen, wat zal leiden tot extra voerkosten.
- Wanneer bij een fosforrijk rantsoen fosfaat beperkend is bij mestafvoer en derogatie toepassen dan zijn de economische gevolgen van afschaffen derogatie kleiner dan wanneer stikstof beperkend is. Dit komt omdat het verschil in hoeveelheid af te voeren mest kleiner zal worden wanneer fosfaat beperkend is.
- De invloed van de graslandsubsidie op de resultaten geldt alleen tijdens de afbouw van derogatie. Na afschaffen van derogatie vervalt deze afbouwregeling waarschijnlijk ook.

6 Ronde tafel bedrijfsadviseurs

Op 28 maart 2024 werd de zogenaamde Adviseursdag van Koeien & Kansen gehouden. Tijdens deze bijeenkomst worden de belangrijkste ontwikkelingen in Koeien & Kansen onderzocht besproken en bespreken adviseurs op hoe ze hierop in kunnen spelen bij de ondersteuning van de deelnemers waaraan ze verbonden zijn. Tijdens de bijeenkomst werd de adviseurs gevraagd naar de ontwikkelingen bij de Koeien & Kansen deelnemers met betrekking tot de afbouw van de derogatie. Dit leverde het hieronder weergegeven beeld op.

De noodzaak en mogelijkheden om mestafvoer te beperken, verschillen per regio en bedrijf

- Bedrijven op zandgrond en op zeeklei kunnen hun bouwplan aanpassen om in te spelen op een krappere gebruiksruimte. Maar voor bedrijven op rivierklei en veen is dit niet zomaar mogelijk. Dit maakt dat de mogelijkheden voor bedrijven afhankelijk zijn van de grondslag onder het bedrijf.
- De urgentie om te sturen op lage mestafvoer, is vanzelfsprekend groter op intensieve bedrijven dan op extensieve bedrijven. Voor het biologisch bedrijf is er helemaal geen probleem.
- De regio speelt een grote rol. Voor bedrijven in Zeeland en West-Brabant is mestafvoer nog tegen een lage prijs mogelijk. Ook de mogelijkheden voor landruil worden soms (meer) benut in regio's waar dit mogelijk is, bijvoorbeeld in de Flevopolder.

Samenwerking en relatie met afnemers zijn van belang

- Bedrijven die al langer gewend waren aan mestafzet hebben soms als voordeel dat ze al in contact waren met afnemende partijen. Deze langlopende relaties zijn soms gunstig. Dit is ook het geval in de 'overschotgebieden' waar al echt een infrastructuur is ingericht op mesttransport. Ondernemers die voor het eerst te maken hebben met forse mestafzet zoeken soms naarstig naar afnemers. Dit speelt in het bijzonder vanwege de grote neerslaghoeveelheden in dit najaar, deze winter en dit voorjaar.
- Een grote mestopslag wordt genoemd als belangrijk om problemen voor te zijn.

Binnen het bedrijf zijn er enkele potentiële opties om mestafvoer te beperken

- Sommige bedrijven kiezen voor intensivering om meerkosten te compenseren, waarbij de lage marge van de laatste liters melk geaccepteerd wordt als feit.
- Een aantal deelnemers proberen via het voerspoor de excretie zoveel mogelijk te beperken, wat extra aandacht vraagt voor de kwaliteit van aangekocht voer. Goed nutriënten management blijft ook hier van belang als basis voor het bedrijf.
- N-strippen (RENURE) is een overweging als de bedrijfsstructuur, de grondslag (zie hiervoor) en de omgeving beperkt mogelijkheden bieden voor anticiperen op een lagere gebruiksnorm. De overweging hangt samen met de investering en de bedrijfsontwikkelingsplannen (opvolging) voor de lange termijn.

7 Synthese

De Pilot met de afbouw van de derogatie, de enquête onder Koeien & Kansen deelnemers en bedrijfsadviseurs en de Ronde tafel met bedrijfsadviseurs leveren een beeld op van de effecten van de afbouw van de derogatie. Daarbij moet opgemerkt worden, dat dit beeld door de dynamiek van markt en beleid aan verandering onderhevig is.

Mestafvoer

Bij geen derogatie stijgen de kosten mestafvoer en kunstmest aanvoer. Omdat minder eigen mest hoeft worden aangewend dalen de kosten voor mestaanwending.

De verwachtingen met betrekking tot de afvoerkosten die er in september nog waren, blijken in veel regio's mede door de natte weersomstandigheden waarin geen mest kon worden uitgereden, nog ruim overschreden mest soms afvoerkosten van 30 euro per kubieke meter mest. De kosten verschillen sterk van de mestmarkt in de regio. Strategieën om de positie van melkveebedrijven bij een gegeven mestafvoer te optimaliseren zijn:

- Opbouwen en beheren van relaties met afnemende partijen
- Verkennen van mogelijkheden van landruil en mais/mest overeenkomsten
- Voldoende mestopslag om flexibel te zijn met betrekking tot het moment van afvoer.

Verlagen mestafvoer

Veehouders zien soms nog mogelijkheden in grondverwerving om meer mest te plaatsen, hoewel dit economisch niet eenvoudig is vanwege veel concurrentie om grond en hoge grondprijzen. Andere opties zijn:

- Verlagen van de excretie door scherp te voeren
- Verlagen van de hoeveelheid jongvee op het bedrijf
- Verwerking van mest tot RENURE-producten die in de kunstmestruimte geplaatst kunnen worden.

Voor de laatstgenoemde optie is veel belangstelling. Er is echter ook (reden tot) terughoudendheid. Ten eerste is het nog niet duidelijk of het wel mogelijk wordt om RENURE-producten in de kunstmestruimte te plaatsen. Ten tweede is de investering aanzienlijk. Het is onder andere afhankelijk van de ontwikkeling van de mestmarkt op welke termijn RENURE zich terugverdient. Ook inpasbaarheid in het melkveebedrijf is een aandachtspunt.

Bouwplan, blijvend grasland en beweiding

Meer maïs in bouwplan bij geen derogatie levert voordelen op ten opzichte van een bouwplan waarin het graslandtaandeel gelijk blijft. Dit komt doordat met maïs met minder kunstmest meer voer geproduceerd wordt en doordat de excretie bij maisrijker rantsoen lager is, terwijl bij een gelijkblijvend bouwplan de mest afvoerkosten en kunstmestkosten hoger zijn. Dit komt omdat grasland een hogere behoefte aan meststoffen heeft dan maïsland en het minder makkelijk is om te sturen op een lage excretie.

De verwachting van adviseurs en deelnemers van Koeien & Kansen is dat bouwplanwijzigingen op zandgrond ten kosten gaan van het areaal blijvend grasland. Vanwege de noodzaak om mest af te voeren en de wens om drijfmest te verzamelen voor bemesting, zal ook de beweiding onder druk komen te staan. Een tegenkracht bij dit proces kan voortkomen uit GLB en de invloed van zuivel afnemers.

Onkruiddruk en middelengebruik

Verwacht wordt dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen zal toenemen. Dit komt enerzijds door de verschuiving van het areaal gras naar maïs en mogelijk anderzijds door een mogelijke toename van droogtegevoeligheid met meer onkruiddruk tot gevolg.

Bodemvruchtbaarheid

Extra mestafvoer grijpt direct aan op stikstof maar indirect ook op fosfor, kali, organische stof en sporenelementen. Veel ondernemers en adviseurs verwachten dat het N bemestingsniveau bij afbouw van de derogatie lager zal worden. Hierin heeft de tijd hun gelijk bewezen met de afkondiging van het beleid voor NV gebieden. Er zijn verschillende reacties met betrekking tot het op peil houden van het bemestingsniveau:

- Compenseren van afgevoerde stikstof met kunstmest N
- Zo goed mogelijk benutten van stikstof uit dierlijke mest die nog wel geplaatst kan worden door zorgvuldig management
- Gebruik maken van het vermogen van vlinderbloemigen zoals klaver om N te binden
- Accepteren van een lager bemestingsniveau met de daarmee corresponderende gewasopbrengst

Het is bekend dat de fosfaatbalans op derogatiebedrijven veelal negatief was, hetgeen inhoudt dat de bodem op deze bedrijven voor fosfaat uitgemijnd werd. Zonder derogatie is gebruik van kunstmest P weer mogelijk (hoewel hier dan eindige voorraden voor aangesproken moeten worden, wat bezwaren heeft), wat de situatie van P evenwichtsbemesting weer binnen bereik zou kunnen brengen. Het is niet duidelijk in hoeverre veehouders kosten willen maken om hiervoor kunstmest P aan te schaffen. Op termijn zou het kunnen dan afname van bemesting met P en andere sporenelementen tot opbrengstdepressies leidt. Kali verdient hierbij zeker de aandacht. Ook wijzen sommigen op nadelen van een lagere aanvoer van organische stof door de afbouw van de derogatie. Hierbij is wel op te merken dat een bedrijf met veel gras nog een aanzienlijke retourstroom van organische stof met gewasresten naar de bodem heeft. Maar vanzelfsprekend zet een bouwplanwijziging met meer mais dit onder druk. Het valt aan te bevelen om dit te verkennen.

Rantsoen

Uit de enquête bleek dat veel bevrageden verwachten dat het maisaandeel in het rantsoen zal toenemen ten koste van gras. Dit sluit aan bij de resultaten van de simulatie in de bedrijfspilot waar op het bedrijf waar dit mogelijk was, het aandeel mais werd verhoogd van 19% naar 27% van het bedrijfsareaal. Verder is de verwachting dat het aandeel kuilgras zal toenemen ten opzichte van weidegras. Dat is een bijkomend gevolg van de verwachte verkorting van de beweidingstijd. Het beeld van de behoefte aan krachtvoer en bijproducten is divers, maar vrij algemeen voorziet men een toename van de RE aanvoer met krachtvoer ter compensatie van een verondersteld lager productie van RE met het gras van het eigen bedrijf.

Bedrijfskosten en bedrijfsstrategie

De simulatie op basis van de pilot laat zien dat door het vervallen van de derogatie het inkomen op het zandbedrijf met meer dan 29K euro daalt voor 2023. Op het bedrijf met rivierklei, waar het bouwplan gelijk blijft, daalt het inkomen door vervallen van derogatie in 2023 met ruim 37K euro. Ten opzichte van derogatie zijn de belangrijkste veranderingen:

- Extra kosten voor mestafvoer ruim 19K euro (zand en klei)
- Extra voor aankoop van kunstmest 14K euro (zand) en 18K euro (klei)
- Verlaging van de loonwerkkosten met 5,6K euro (zand) en 3,6K euro (klei).

Deze resultaten hangen sterk samen met de typische kenmerken van deze pilot bedrijven, maar komen niettemin redelijk overeen met het beeld uit de enquête waar de bevrageden een stijging van de bedrijfskosten voorzagen door afbouw van de derogatie in de orde van grootte van 20 tot 50K euro voor mestafzet en compenserende kunstmestaankoop.

In de enquête wordt aangegeven dat de afbouw van de derogatie gemiddeld meer dan 3 eurocent/kg melk kosten. Naast de hierboven geschetste oplossingsrichtingen is het ook mogelijk dat dit veehouders aanzet tot het herijken van de melkproductie. Er werd al duidelijk dat er sprake kan zijn van een toename van dieraantallen om meerkosten te compenseren door extra inkomsten. Maar ook een afname in dieraantallen is denkbaar. Als bijvoorbeeld 30 euro betaald moet worden voor mestafzet dan kost dat ongeveer 900 euro per koe. Daarbij komen krachtvoerkosten, bewerkingskosten en vaste lasten. Met een melkprijs van 40 eurocent kan het melken tegen deze mestafzet niet meer uit. Dit zal in eerste instantie ten koste gaan van de laag productieve dieren op intensieve bedrijven.

8 Literatuur

RVO, 2023: <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/behoud-grasland>

Van Alem, G.A.A., A.T.J. van Scheppingen, 1993. The development of a farm budgeting program for dairy farms. Proceeding XXV CIOSTA-CIGR V CONGRESS, pp. 326-331.

Schils, R.L.M., M.H.A. de Haan, J.G.A. Hemmer, A. van den Pol van Dasselaar, J.A. de Boer, A.G. Evers, G. Holshof, J.C. van Middelkoop, and R.L.G. Zom, 2007. DairyWise, a whole-farm dairy model. J. Dairy Sci. 90:5334–5346

